

Ο ΠΟΛΕΜΟΣ ΚΑΙ ΑΙ ΣΧΕΣΕΙΣ ΑΣΤΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ⁽¹⁾ (2)

Υ Π Ο

ΒΑΣΙΛΕΙΟΥ Ε. ΛΑΜΠΑΔΑΡΙΟΥ

Εισαγωγή. Δέν είναι ανάγκη νά ἐπεκταθῆ τις ἐπὶ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ πολέμου ἐπὶ τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου. Φθάνει νά ἀναμνησθῶμεν μιᾶς ἔστω τῶν πολλαπλῶν φωτογραφιῶν ἐκ τῶν δημοσιευθεισῶν ἐν τῷ ἡμερησίῳ τύπῳ σχετικῶς μὲ τὴν Ρωσοφιλλανδικὴν σύρραξιν, διὰ νά ἀντιληφθῶμεν τί σημαίνει διὰ μίαν σύγχρονον κοινωνίαν, ἡ φρίκη ἐνὸς πολέμου.--Ὁ πόλεμος προκαλεῖ μίαν βίαιον, βιαιοτάτην διακοπὴν τῆς κανονικῆς ἀνάλξεως τῆς ζωῆς καὶ δημιουργεῖ ἀναριθμήτους ἀσταθμίστους παράγοντας, οἱ ὅποιοι ἄλλοτε ἐδικαιολόγουν τὸ ἀξίωμα : *Silent leges inter arma* ».

1) Ἡ παρούσα μελέτη ἀποτελεῖ ἀνακοίνωσιν γενομένην τῇ 2ῃ Ἀπριλίου 1940, ἐν τῇ σερῶ διαλέξει τῆς Διευθύνσεως Μελετῶν τοῦ Ὑπουργείου τῆς Δικαιοσύνης.

2) Εἰκόνα σχετικῶς πλήρη τοῦ δικαίου κατὰ τὴν περίοδον τοῦ πολέμου δίδουν τὰ κάτωθι ἄρθρα :

v. Freytag-Loringhoven : Zur Frage der Kriegschuld.—Zft der A.f.d.R. Heft 4 σ. 57 ἐπ.

Edmund Mezger : Kriegsstrafrecht und Kriegsstrafverfahren. Zft d.A.f.d.R. Heft 2 σ. 29 ἐπ.

H. Drost : Der Krieg u. die Organisation der gewerblichen Wirtschaft, Zft d. A.f.d.R. Heft 2 σ. 25 ἐπ.

F. Syrup : Der Arbeitseinsatz in der Kriegswirtschaft Zft d.A.f.d.R. Heft 1 σ. 10 ἐπ.

Hermann Reuss : Der Krieg u. die Verwaltungsgerichtbarkeit. Zft d.A.f.d.R. Heft 1 σ. 10 ἐπ.

Erwin Noack : Das deutsche Kriegsrecht, D. J. 1940 σ. 22 ἐπ.

E. Staud : Die bürgerliche Rechtspflege in Kriegszeiten, D. J. 1939 σ. 1482 ἐπ.

Dr. Schafheutle : Die Vereinfachung der Strafrechtspflege in Kriege D. J. 1929 σ. 1510 ἐπ.

Justus Hedemann : Der Krieg und das bürgerliche Rechtsleben, D. J. 1939 σ. 1516 ἐπ.

E. Gerlach : Das Kriegsrechtsrecht, D. J. 1939, σ. 1575 ἐπ.

Dr. Volkmar : Verordnung über die Vertragshilfe des Richters aus Anlass des Krieges. D. J. 1939, σ. 1856 ἐπ.

Dr. F. Schlegelberger : Kriegs - Zivilrecht einst und jetzt. D. J. 1939 σ. 1856 ἐπ. Ueberblick über die wichtigsten Gesetze und Verordnungen seit Kriegsbeginn, D. J. 1939, σ. 1856 ἐπ.

Hefermehl : Kriegswirtschaftsrecht, D. J. 1940 σ. 4 ἐπ.

Dr. Hopp : Das Erbhofrecht im Kriege, D. J. 1940 σ. 381 ἐπ.

Ἐδικαιολόγουν δέ, ἄλλοτε, τὸ ἀξίωμα τοῦτο, καθ' ὅσον δυσκόλως ἠδύναντο νὰ συνδυασθοῦν δύο ἔννοιαι τόσον ἀντίθετοι, ὅσον τὸ δίκαιον καὶ ἡ βία.— Ἐν τούτοις, ὁ πόλεμος τῆς σήμερον δὲν ἐμφανίζει τὸ χαρακτηριστικὸν τοῦτο, ἀντιθέτως, μάλιστα, δύναται τις νὰ εἴπῃ ὅτι ἐμφανίζει ἠὺξή- μένην νομοθετικὴν δραστηριότητα. Ἀπαιτητικὴ δὲ προβάλλει τῶρα ἡ ἀνά- γκη τῆς νομικῆς προσιασίας τοῦ στρατευομένου ἀπ' ἑνός, ὡς καὶ τοῦ ἀμά- χου ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ἀπ' ἑτέρου, ἀποτελοῦσα μίαν ἀντίδρασιν οὕτως εἰπεῖν τοῦ ἐνακῆψαντος κακοῦ. Ὅσον δὲ μεγαλύτερον εἶναι τὸ κακόν, τόσον μεγαλύτερα εἶναι καὶ ἡ ἀντίδρασις. Συνεπῶς τὸ δίκαιον δὲν ἐξα-

Hermann Reuss : Kriegsmassnahmen in der Verwaltungrechtspflege, D. J. 1940 σ. 448 ἐπ.

Erwin Noack : Der deutsche Kriegsrecht, D. R. 1940 σ. 1 ἐπ.

W. Lepenies : Das deutsche Kriegsrecht (Kriegswirtschafts- und Finanzrecht), D.R. 1940 σ. 12 ἐπ.

Jens Jessen : Das deutsche Kriegsrecht (Kriegs-Wirtschafts- und Finanzrecht), D.R. 1940 σ.137 ἐπ.

Erwin Noack : Das deutsche Kriegsrecht (Kriegsgesetzgebung 1939) D. R. 1940 σ. 169 ἐπ.

Adolph Sckönke : Das deutsche Kriegsrecht (Verfahren nach freiem Ermessen vor den Amtsgerichten) D.R. 1940 σ. 265 ἐπ.

Arthur Nikisch : Das deutsche Kriegsrecht (Neuerungen im Kriegsarbeitrecht) D. R. 1940. σ. 267 ἐπ.

Dietrich Scheid : Das deutsche Kriegsrecht (Die Vereinfachte grosse juristische Staatsprüfung), D.R. 1940. σ. 271 ἐπ.

Dr. Pabst : Kriegswehrrecht (Reichsleistungsgesetz) D.R. 1940 σ. 272 ἐπ.

Horst Rühling; Die Mobilizarzwangsvollstreckung in Kriege, D.R. 1940. σ. 381 ἐπ.

Werner Klemm : Die Pfändbarkeit des Ueberstundenlohns in der Kriegsge- setzgebung, D.R. 1940. σ. 388 ἐπ.

Dr. Gülde : Die Kriegsstilllegung von Kraftfahrzeugen, D.R. 1940, σ. 422 ἐπ.

Jens Jessen : Das deutsche Kriegsrecht (Uebersicht über kriegswirtschaftliche, kriegssteuerrrechtliche und kriegsfinanzrechtliche Verordnungen nebst kürzer Würdigung), D.R. 1949, σ. 473 ἐπ.

Werner Modest : Krieg und Ueberseegeeschäfte, D.R. 1940, σ. 476 ἐπ.

H. Mittelbach : Der strafrechtliche Schutz in der Kriegswirtschaft, D. R. 1940, σ. 553 ἐπ.

J. D. Imrie : The Impact of the war on local finances, Public Administration. Top. XVIII σ. 18.

Arnold McNair : Frustration of contract by war, Law Quartely Review Top. LVI σ. 173—207.

W. L. Dale : War legislation in the colonial Empire, Journal of Comparative Legislation and International Law, Top. XXII σ. 1 ἐπ.

Jean M. Thompson : Housing Problems in the Emergency, Public Admini- station Top. XVIII σ. 28 ἐπ.

*Ἐπεξήγησις συνημέσεων : Zft d.A.f.d.R.=Zeitschrift der Akademie für deutsches Recht.

D. J.=Deutsche Justiz.

D.R.=Deutsches Recht.

φανίζεται, ἰδίᾳ μάλιστα τὸ ἀσπικόν, καὶ ἀτونهὶ τὸ ὑπὸ τῶν Ρωμαίων, ὀρθῶς ἴσως ποτὲ ὑποστηρικθὲν «inter armorum strepitum verba se iuris civilis exaudire non potuisse».

Ἰᾶσαι δὲ αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐμφανιζόμεναι παρεκκλίσεις, δύνανται ἐπὶ τῇ βάσει νομιμῶν κανόνων καὶ ἔννοιῶν νὰ εὔρουν τὴν δικαιολογίαν των, τοιαῦται δὲ νομικαὶ ἔννοιαι εἶναι π.χ. αἱ τῆς ἀμύνης, τῆς καταστάσεως ἀνάγκης, τῆς ἀνωτέρας βίας κ.λ.π. Βάσει τούτων μάλιστα δύνανται πολλάκις νὰ δικαιολογηθῇ καὶ αὐτὸς οὗτος ὁ πόλεμος : «μεταξὺ τῶν κοινωνιῶν τὸ δικαίωμα τῆς φυσικῆς ἀμύνης, προκαλεῖ ἐνίοτε τὴν ἀνάγκην τῆς ἐπιθέσεως», γράφει ὁ Montesquieu, ὁ δὲ δημοσιολόγος Vattel λέγει : «ἀπὸ τῆς στιγμῆς καθ' ἣν ἓν ἔθνος λαμβάνει τὰ ὄπλα ἔναντι ἐνὸς ἄλλου, κηρύττεται ἐχθρὸς ὄλων τῶν ἀτόμων αἶνα τὸ ἀποτελοῦν, καὶ τοῖς δίδει τὸ δικαίωμα νὰ τὰ μεταχειρίζωνται ὡς ἐχθρούς».

Ἡ ἔκδηλος προσπάθεια τῶν ὑπευθύνων ὄλων τῶν τελευταίων πολέμων, ὅπως εὔρουν μίαν δικαιολογίαν ἠθικὴν ἢ νομικὴν εἰς τὰ ἐπιχειρήματά των, ἀποδεικνύει δι, οὔτε ἡ φρίκη τοῦ πολέμου διαλανθάνει τὴν ἀντίληψιν τινός, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ ἀνάγκη μιᾶς δικαιολογίας, ἔστω καὶ πλασματικῆς, δύνανται νὰ παροραθῇ.

Χαρακτηριστικοὶ εἶναι λόγοι, ὡς οἱ τοῦ Καγκελλαρίου Bismark : «Λαμβάνομεν ὑπ' ὄψιν ὅλας τὰς ἀνυπολογίστους ἀπωλείας, αἱ ἐπέφερε εἰς τοιοῦτος πόλεμος, τὴν δυστυχίαν καὶ τὴν καταστροφὴν χιλιάδων οἰκογενειῶν. Ὁ πόλεμος παραμένει ἔσασαι πόλεμος, μὲ τὰς καταστρεφομένους αὐτοῦ περιφερείας, τῶν θρῆνων τῶν χηρῶν καὶ ὀρφανῶν, ταῦτα δὲ πάντα εἶναι τόσον φοβερὰ ὥστε θὰ καταφύγω εἰς αὐτόν, μόνον, ὑπὸ τῆς πλέον ἐπιτακτικῆς ἀνάγκης πιεζόμενος».

Ἐὰν ὅμως τὸ δίκαιον δὲν ἐξαφανίζεται, προφανὲς εἶναι, ὅτι βαθείας μεταλλαγὰς ὑφίσταται. Μεταβάλλεται κυρίως τὸ ἀντικειμενικὸν αὐτοῦ κριτήριον, ἡ δὲ μεταβολὴ αὕτη ἐπιφέρει μίαν ἄλλην γενικωτέραν, ἣν καὶ προτιθέμεθα ἐνταῦθα ἐν συντόμῳ νὰ ἐξετάσωμεν, ἐρευνῶντες τὴν ἀπότομον στοφὴν τοῦ Νομοθέτου ἐν συνδυασμῷ μὲ μίαν γενικωτέραν ἀνασκόπησιν τοῦ νεωτάτου δικαίου τῶν ἐμπολέμων Κρατῶν βάσει τῶν μέχρι τῆς στιγμῆς ὑπαρχόντων στοιχείων.

*
*
*

Τὴν πρώτην τῶν μεταλλαγῶν τούτων ἀποτελεῖ ἡ γενίκευσις τῆς ἀρχῆς καθ' ἣν «τὸ κοινὸν συμφέρον δέον νὰ προηγῆται τοῦ ἀτομικοῦ συμφέροντος». Naὶ μὲν τὸ Κράτος εὐρίσκειται ἐν πολέμῳ, τὸ βάρος ὅμως αὐτοῦ ὑποβαστάζει ἀκέραον τὸ ἀτομον. Ἀπὸ τὸ ἀτομον ζητοῦμεν εἰς τὴν ἀπολυταρχικὴν Γερμανίαν ὡς καὶ εἰς τὴν Δῆμοκρατικὴν Γαλλίαν νὰ ὑποστῇ πολλὰς θυσίας, πολλὰς περισσοτέρας τῶν συνήθων, νὰ ὑποτάξῃ τὸν ἑαυτὸν του εἰς τὴν ἀνάγκην μιᾶς κακῆς στιγμῆς, εἰς τὰς ἀπαιτήσεις μιᾶς πραγματικῆς ἐπαναστάσεως τῶν πάντων,

εἰς τὸ κοινὸν συμφέρον τὸ ὁποῖον πλέον ἢ ποτὲ ἄλλοτε δεόν νὰ ἐξυπηρετηθῇ.

Ἐφόσον ὅμως ἀπὸ τὸ ἄτομον ζητοῦμεν συνεχῶς νέας ὑποχωρήσεις, ἐὰν ζητῶμεν νὰ στερηθῇ τῶν πολυτιμωτέρων αὐτοῦ ἀγαθῶν, δὲν δυνάμεθα νὰ τὸ ἀφήσωμεν ἀπροστάτευτον. Εἰς τὰς ὑποχρεώσεις τοῦ ἀτόμου ἀνταποκρίνονται κατὰ συνέπειαν ὑποχρεώσεις τῆς Πολιτείας, εἰς τὴν ὑποχώρησιν τοῦ ἰδιωτικοῦ συμφέροντος πρὸ τοῦ κοινου, ἢ ὑποχρέωσις τοῦ συνόλου ὅπως ἔλθῃ ἀρωγόν. Τὸ ἄτομον ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀπαιτήσῃ ἐὰν ὄχι διὰ τὸν ἑαυτὸν του, τὸν ὁποῖον προθύμως θυσιάζει εἰς τὴν ἰδεολογίαν του, τοῦλάχιστον διὰ τὰ πρόσωπα τὰ ὁποῖα ἀπὸ αὐτὸ ἐξαρτῶνται καὶ ἀπὸ αὐτὸ τὰ πάντα περιμένουν.

Εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἀτόμου π. χ. ὅπως προσφέρῃ εἰς τὸν βωμὸν τῆς πατρίδος τὴν ζωὴν του, ἀντιστοιχεῖ τὸ δικαίωμά του ὅπως ἀπαιτήσῃ προστασίαν καὶ μέριμναν τῆς πολιτείας ὑπὲρ τῆς οἰκογενείας του. Εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἀτόμου ὅπως στερηθῇ τῆς περιουσίας του χάριν τοῦ κοινου συμφέροντος, ἀνταποκρίνεται τὸ δίκαιον αἴτημα αὐτοῦ, ὅπως τοῦ παρασχεθῶν τᾶσαι αἱ δυναταὶ εὐκολαὶ πρὸς ἀντιμετώπισιν δυσχερῶν αὐτοῦ οικονομικῶν στιγμῶν. Εἰς τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἀστρουτεύτου πληθυσμοῦ ὅπως ἀγογγύστως ὑποφέρῃ τὴν στέρησιν τροφίμων, ἐνδυμάτων θερμάνσεως, πρώτων ὑλῶν, ὅπως ὑπομένη παραβιαζόμενον τὸ οἰκογενειακόν του ἄσυλον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου, ὅπως νυχθημερὸν μοχθήσῃ διὰ τὸ σύνολον, ἀντιστοιχεῖ ἡ νόμιμος αὐτοῦ καὶ δικαία ἀπαίτησις, ὅπως αἱ προκύπτουσαι ἀνάγκαι ἰσομερῶς καλύπτονται καὶ ἀντιμετωπίζονται παρὰ πάντων τῶν ἐν ἰδίᾳ μοίρᾳ τελούντων συμπολιτῶν του.

Ἡ κατάστασις αὕτη δημιουργεῖ διὰ τὸν νομοθέτην τὴν ὑποχρέωσιν μᾶς πλέον πραγματικῆς ἀντιμετωπίσεως τῶν ἐμφανιζομένων ζητημάτων, καὶ ἀπαιτεῖ μίαν ἐλαστικὴν πολιτικὴν, μὴ προσδιοριζομένην ὑπὸ μιᾶς ἐνιαίας καὶ ὁμοιομόρφου βάσεως. Δύο συντελεσται κατὰ τὴν γνώμην μου, οἱ ὁποῖοι ἐν περιόδῳ εἰρηνικῆς διαβιώσεως, δυσκόλως δύνανται νὰ θεωρηθῶν συνυπάρχοντες, ἐν περιόδῳ πολέμου ὀφείλου νὰ διέπουν τὸ δίκαιον, ἢ ἐπιείκεια συγχρόνως καὶ ἡ ἀυστηρότης, τοῦτο δὲ εἶναι καθ' ἡμᾶς τὸ δευτέρον χαρακτηριστικόν τοῦ κατὰ τὸν πόλεμον ἀστικοῦ δικαίου.

Αἱ ἀξιόπονοι πράξεις χάνουν κατ' ἀρχὴν τὴν κλασσικὴν αὐτῶν μορφήν καθορισμοῦ. Ὁ πόλεμος ἀπαιτεῖ, καὶ ἀπαιτεῖ ἐπιτακτικῶς, μικρὰς δὲ εἰσέτι παραβιάσεις π. χ. ἀστυνομικὰς, δὲν συγχωρεῖ συχνά, καθ' ὅσον ἡ ἀνάγκη ἔχει προσδώσει εἰς αὐτὰς ἰδιάζουσας σημασίαν. Ἀναγκαῖα ἐμφανίζεται ἡ ἀυστηρὰ κύρωσις, αὐστηρὰ δὲ ἐπιβάλλεται ἐπὶ παραδείγματι τιμωρία εἰς τὸν pick - pocket ὅστις ἐπωφελοῦμενος τοῦ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς ἀμύνης ἐπιβαλλομένου σκότους, ἐκτελεῖ εὐχερῶς τὸ ἔργον του. Δὲν δύναται ὅμως πάλιν ὁ νομοθέτης νὰ μὴ ἀποβλέψῃ μὲ ἐπιείκειαν εἰς τὸν σταματήσαντα τὰς πληρωμὰς του ἔμπορον, ὅστις εὐρίσκεται εἰς τὴν γραμμὴν τοῦ πυρός, ἐγκαταλείψας ἀπροστάτευτον τὴν ἐργασίαν του καὶ τὰ συμφέροντά του, δὲν ἔμπορεῖ νὰ μὴ προστατεύσῃ τὴν ἐναπομείνασαν εἰς

τὴν οἰκίαν τῆς σύζυγον, ἢ ὁποῖα δὲν δύναται νὰ καταβάλλῃ ἐμπροθέσμως τὰ μισθώματά της. Ἐπιβεβλημένη ἐμφανίζεται ἐν τοιαύτῃ περιπτώσει ἡ ἀνάγκη τῆς εἰσαγωγῆς νέων διατάξεων περὶ πτωχεύσεως, νέων διαταξέων περὶ δυστροποῦντων μισθωτῶν, αἱ ὁποῖαι νὰ εἶναι λίαν ἐπικεικείς.

Τοῦτο, ὡς καὶ ἀνωτέρω ἐλέχθη, ἀποτελεῖ τὸ δευτέρου χαρακτηριστικὸν τῆς πολεμικῆς Νομοθεσίας, προέρχεται δὲ ἐκ τῆς ἀντικαταστάσεως τοῦ κριτηρίου πάσης οἰασθήποτε πράξεως δι' ἐνὸς νέου, ἀποκλειστικοῦ κριτηρίου, τὸ ὁποῖον τώρα εἶναι ἡ νίκη, καὶ ἐν συσχετίσει δὲ πρὸς ταύτην ἡ κατὰ τὸ δυνατόν διατήρησις καὶ αὔξησις τῆς δυναμικότητος τοῦ πολεμοῦντος λαοῦ.

Ἐτερον χαρακτηριστικὸν τῆς Νομοθεσίας τοῦ πολέμου, ἀποτελεῖ μία παρατηρουμένη γενικὴ τάσις ἀπλοποιήσεως τῶν τύπων, ἣτις καὶ αὕτη εἶναι συνέπεια τῆς ἀμέσως προηγουμένης ἀναφερομένης τάσεως πρὸς ἐπιείκειαν. Χαρακτηριστικαί εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου αἱ εἰς τὴν Δικονομίαν, Πολιτικὴν καὶ Ποινικὴν, ἀναφερόμεναι διατάξεις νέων Νομοθετημάτων⁽¹⁾, ἀρχῆς γενομένης ἀπὸ αὐτῶν ταύτας τὴς σχετικὰς πρὸς τὴν σύνθεσιν τῶν δικαστηρίων, διατάξεις περιεχομένης εἰς εἰδικὰ δι' ἕκαστον Κράτος νομοθετήματα. Ὁ πόλεμος ἀποτελεῖ τῷ ὄντι ἐν ἀπότομον οὕτως εἰπεῖν φρενάρισμα εἰς τὴν συνεχῶς πλέον πολὺπλοκον καθιστομένην πολεμικὴν νομοθεσίαν δλων τῶν Κρατῶν. Ἡ τάσις αὕτη πρὸς ἀπλοποίησιν εἶναι ἀναγκαία συνέπεια τῆς παρατηρουμένης ἐλλείψεως προσώπων ἀφ' ἐνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς ἀνάγκης ταχείας διεκπεραιώσεως πάντων τῶν ἐμφανιζομένων ζητημάτων.

Ἴσως ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο τῆς ἀπλοποιήσεως ὠρισμένων τύπων νὰ δύναται νὰ ὑποστηρίξη τις ὅτι ὁ πόλεμος ὑπῆρξεν ὠφέλιμος, νὰ εὐχηθῆ δὲ ὅπως πολλὰ ἐκ τῶν σήμερον γενομένων τροποποιήσεων, διατηρηθῶσιν καὶ μετὰ τὴν λήξιν τοῦ πολέμου.

Ἐν τῷ Ἀστικῷ Δικαίῳ καὶ τῇ πρὸς τοῦτο ἀρρηκτῶς συνδεδεμένη Πολιτικῇ Δικονομίᾳ, ἐπιβάλλεται ἡ λήψις μέτρων, ἐγγυωμένων διὰ τὸ συμ-

1) Οὕτω π.χ. ἐν Γερμανίᾳ τά : «Verordnung über das Kriegsausgleichsverfahren τῆς 30.11.1939, «Vo über Mannahmen auf dem Gebiete des bürgerlichen Streitverfahren, der Zwangsvollstreckung, des Konkurses und des bürgerlichen Rechts», τῆς 1.9.1939.—«Vo über die Bewilligung von Zahlungsfristen τῆς 9.10.1939.—«Vo über Verlängerung der Fristen für die Vornahme der zur Erhaltung der Rückgriffsrechte bei Wechseln und Schecken erforderlichen Handlungen», τῶν 18.9.1939 καὶ 28.9.1939.—«Vo über die Vereinfachung der juristischen Staatsprüfung», τῆς 18.9.1939.—«Vo über Massnahmen auf dem Gebiete der Gerichtsverfassung und der Rechtspflege», τῆς 1.9.1939.—κ. ἄ. ἐν Γαλλίᾳ τά : «Décret relatif aux délais de procédure», «Décret concernant l'octroi d'une prorogation de délai de 15 jours au porteur de certains effets», τῆς 4.9.1939.—«Décret relatif aux prescriptions et délais de procédure intéressant les mobilisés», «Décret—loi concernant les facilités de procédure aux mobilisés», κ. ἄ.

φέροντα τῶν στρατευθέντων πολιτῶν, αἵτινα εἶναι ἀνάγκη νὰ κατοχυρωθῶσιν ἰδίως ὡς πρὸς τὴν ἐπέλευσιν ἐπιζημιῶν νομικῶν ἀποτρευσμάτων, τὰ ὅποια δὲν θὰ ἐπήρχοντο ἐὰν ὁ ἐνδιαφερόμενος δὲν εἶχεν κληθῆ ὑπὸ τὰ ὄπλα. Ἀπὸ ἄλλης πάλιν πλευρᾶς δέον νὰ ἱκανοποιηθοῦν αἱ ἀπαιτήσεις ἐκείνων οἵτινες καίτοι μὴ πολεμοῦντες, θίγονται καθ' ἕνα οἰονδήποτε τρόπον.

Πρὸς ἀκριβέστερον καθορισμὸν τοῦ πλαισίου τῆς ἐρεῖνης τονίζω εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὅτι τὸ ἄτομον δὲν ἐξετάζεται ὡς στρατιωτής, ἀλλ' ὡς ἐν ἑν μᾶ κοινωνίᾳ κινούμενον πρόσωπον, καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ λόγος δὲν εἶναι περὶ τῆς πολεμικῆς νομοθεσίας, τοῦ τμήματος τοῦ δικαίου τοῦ φέροντος ἐν Γερμανίᾳ τὴν ὀνομασίαν *Wehrrecht*, ἀλλὰ περὶ τῆς κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου ἐξ ἀφορμῆς του, καὶ δι' αὐτόν, δημιουργουμένης ἀστικῆς νομοθεσίας.

Δὲν πρόκειται νὰ ἀσχοληθῶμεν μὲ λεπτομερῆ ἀνασκόπῃσιν ὕλων τῶν νεωτέρων νομοθετημάτων. Τὸ ἔργον τοῦτο πλήν τοῦ θὰ ἤρμοζεν περισσότερο εἰς τὸν προϋθήμενον τὴν συγκέντρωσιν ἁπλῶς τῶν πολεμικῶν νομοθετημάτων, καὶ ἀνιαρὸν θὰ ἦτο ἀλλὰ καὶ ἔλλειπὲς καθ' ὅσον δὲν ἔχομεν εἰς χεῖρας μας ὄλα τὰ ἀναγκαῖα βοηθήματα. Ἄλλως, γεγονός ἀναμφισβήτητον τυγχάνει ὅτι ὁ πόλεμος καὶ δὴ ὁ τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ἀπαιτεῖ τὸν πλήρη συντονισμὸν τῶν δυνάμεων ἑνὸς Ἐθνους, οὐδεμίαν πτυχὴν τῆς δημοσίας καὶ ἰδιωτικῆς ζωῆς ἀφήνει ἀνεπηρέαστον καὶ κατὰ συνέπειαν σχεδὸν πᾶς Νόμος, κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ ἐκδιδόμενος, εὑρηται εἰς μίαν οἰανδήποτε πρὸς αὐτὸν συσχετίσιν.

Αἱ ἀρχαί, αἵτινες ἐν τῷ προλόγῳ ἐτέθησαν, τυγχάνουσιν ἐφαρμογῆς καὶ ἐν τῷ Ἀστικῷ δικαίῳ τὸ ὅποιον καὶ θὰ ἐξετάσωμεν λαμβάνοντες τοῦτο ὑπὸ τὴν εὐρυτάτην αὐτοῦ ἔννοιαν καὶ μὴ ἐξετάζοντες πάσας τὰς κατ' ἰδίαν νομικὰς σχέσεις, ἀλλ' ἰδίᾳ τὸ πρόσωπον ὡς ὑποκείμενον δικαιωμάτων καὶ ὑποχρεώσεων, καὶ ἀκολουθοῦντες τὴν πενταμερῆ διαίρεσιν τοῦ Ἀστικοῦ δικαίου.

Τὸ πρῶτον σημεῖον τὸ ὅποιον δεῖται ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι τὸ τοῦ προσώπου, αὐτοῦ τούτου τοῦ ἀτόμου καὶ τῶν πρὸς τοῦτο σχετιζομένων δικαιωμάτων αὐτοῦ. Ἐκ πρώτης ἀρχῆς δέον νὰ τονισθῆ τὸ γεγονός ὅτι τὸ ἄτομον δὲν χάνει ἐκ τοῦ πολέμου τὴν προσωπικότητά του, οὔτε ὡς ἄτομον, ἀλλ' οὔτε καὶ ὡς μέλος τῆς κοινωνίας. Συνεπῶς διατηρεῖ καὶ πάντα τὰ σχετικὰ δικαιώματα αὐτοῦ καὶ ἰδιαιτέτως τὸ τῆς προστασίας τῆς προσωπικότητος. Οὐδ' αὐτὸ τοῦτο τὸ ἐπὶ τῆς ζωῆς δικαίωμα προσβάλλεται ἐφ' ὅσον ἕναντι τῶν ἄλλων πολιτῶν παραμένει πάντοτε ἐξ ἴσου σεβαστόν, ὅπως διάφορος δὲ εἶναι ἡ χρῆσις τῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου καὶ ἡ διάθεσις αὐτῆς τὴν ὅποιαν πραγματοποιεῖ τὸ Κράτος, ἢ Πατρις.

Ἐὰν ὁμως τὰ ἐκ τῆς προσωπικότητός του ἀπορρέοντα δικαιώματα τοῦ ἀτόμου οὐδαμῶς θίγονται, ἀντιθέτως μάλιστα προστατεύονται περιοσό-

τερον ἀπὸ πρῖν, ὑφίστανται ὠρισμένους ὡς πρὸς τὴν ἐκδήλωσιν αὐτῶν περιορισμούς. Τὸ ἄτομον δὲν εἶναι μόνον ἄτομον εἶναι καὶ πολίτης, ἔτι δὲ μᾶλλον εἶναι συμπολίτης. Ὁ πόλεμος ἐπιφέρει μοιραίως περιορισμὸν εἰς τὴν οικονομικὴν ἀνοχὴν τοῦ διεξάγοντος τοῦτον Ἔθνους, καὶ τοῦτο δημιουργεῖ ὠρισμένας ὑποχρεώσεις διὰ τὸ ἄτομον. Ἐννοοῦμεν κυρίως τὴν ὑποχρέωσιν τοῦ ἀτόμου, ὅπως περιορίσῃ κατὰ τὸ δυνατόν τὸν τρόπον τοῦ βίου, τὰ ἔξοδά του καὶ τὰς ἀπαιτήσεις, περιορίζεται δὲ εἰς τὰ ἀπολύτως ἀναγκαῖα. Ὁ Ἡρωδουπουργὸς τῆς Γαλλίας κ. Paul Reynaud ἐτόνιζεν ἀκόμη εἰς ἓνα τελευταῖον λόγον του, ὅτι θὰ ἦτο πταῖσμα τὸ νὰ ἀγοράσῃ τις σήμερον πράγματα τῶν ὀποίων δὲν ἔχει ἀπόλυτον ἀνάγκην. Κατὰ δεύτερον λόγον ἐννοοῦμεν τὸν περιορισμὸν τῆς ἐλευθερίας τῶν κινήσεων, διαθέσεως τῆς περιουσίας του, ἀκόμη δὲ ἐν πολλοῖς καὶ τῆς ἐξωτερικεύσεως τῶν σκέψεών του. Εἰς τὰς ὑποχρεώσεις ταύτας τοῦ ἀτόμου ἀντιστοιχοῦν θρητικά μέτρα τοῦ Κράτους, τὸ ὁποῖον φυσικὰ δὲν δύναται νὰ ἐπαφεθῆ μόνον εἰς τὴν καλὴν θέλησιν, τὸν πατριωτισμὸν καὶ τὴν ἐντιμότητα τῶν πολιτῶν αὐτοῦ. Σχετικῶς μνημονεύω χάριν παραδείγματος διὰ τὴν Γερμανίαν, τὸν Νόμον τῆς 10ης Σεπτεμβρίου 1939 «περὶ τῆς δημοσίας ἐκμεταλλεύσεως τῶν σιτηρῶν, ζώων, ζαχαρώσεως, ὠν κλπ.»..... τὰ δρακόντια ἤδη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου ληφθέντα μέτρα διὰ τοὺς ἀκροατὰς τοῦ ραδιοφώνου, τὴν ἀπαγόρευσιν τῆς ἰδρύσεως νέων ἐμπορικῶν ἐταιριῶν κ. ἄ., διὰ τὴν Ἀγγλίαν τὰς δύο Treasury Circulars τῆς 13^{ης} Σεπτεμβρίου καὶ 14^{ης} Νοεμβρίου 1939, βάσει τῶν ὀποίων ἀπαγορεύεται ἡ καθ' ὁσονδήποτε τρόπον χρησιμοποίησις ὑπαρχόντων κεφαλαίων, πλὴν τῆς περιπτώσεως καθ' ἣν αὕτη ἐπιβάλλεται διὰ λόγους δημοσίας ἀνάγκης, καὶ εἰδικώτερον διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ πολέμου, (τὰ μέτρα ταῦτα εἶχον ὡς ἄμεσον ἀποτέλεσμα τὴν οὐσιαστικὴν ἀπαγόρευσιν ἀνεγέρσεως νέων οἰκοδομῶν), ἡ καὶ ἀκόμη ἡ ἐπιβληθεῖσα εἰς τὰς οἰκογενεῖας αἱ ὁποῖαι ἠδύναντο νὰ τὴν ὑποστοῖν ὑποχρεώσεις τῆς περιθάλψεως τῶν μικρῶν παιδιῶν τῶν ὀποίων οἱ γονεῖς εὐρίσκονται εἰς τὸ μέτωπον ἢ ἄτινα ἠναγκάσθησαν νὰ ἐγκαταλείψουν τὰ; οἰκίας των κατὰ τὴν ἀναγκαστικὴν ἐκκένωσιν τῶν μεγάλων καὶ τῶν βιομηχανικῶν κέντρων (1). Δὲν πρέπει ἐπίσης νὰ παραληφθῆ ἡ μνεῖα τῶν περιφεήμων δελτιῶν τροφίμων, ἐνδυμασίας, πρώτων ὑλῶν κλπ. τῶν ὀποίων τὴν εἰσαγωγὴν οὐδὲν τῶν ἐμπολέμων, ἐνίοτε δ' ἔτι καὶ τῶν μὴ ἐμπολέμων, Κρατῶν ἠδυνήθη ν' ἀποτρέψῃ.

Ἐπὶ μακρὸν θὰ ἠδυνάμην νὰ δίδω παραδείγματα τοιούτων περιπτώσεων, τοῦτο ὁμως προφανῶς δὲν εἶναι ἀναγκαῖον. Τὰ νομοθετήματα ταῦτα δὲν πρέπει νὰ θεωρηθοῦν ὡς θίγοντα τὸ τῆς προσωπικότητος δικαίωμα τοῦ ἀτόμου, διότι καὶ ὑπὸ τῆς ἐθνικῆς ἀνάγκης ὑπαγορεύονται, ἀλλὰ καὶ

1) Εἰς τοὺς Νόμους τούτους προσθετέον καὶ τὸν κατὰ τὴν 22αν Μαΐου δ.ε. ψηφισθέντα ἐν Ἀγγλίᾳ Νόμον, διὰ τοῦ ὀποίου τὸ Κράτος ἐπιτάσσει οὐσιαστικῶς πάντα οικονομικὸν παράγοντα τοῦ Ἔθνους.

ἐξ ἴσου καὶ ὁμοιομόρφως θίγουν καὶ ἐφαρμόζονται ἐφ' ὀλοκλήρου τοῦ πληθυσμοῦ ἀδιακρίτως κοινωνικῆς καὶ περιουσιακῆς τάξεως.

Εἰς τοὺς περιορισμοὺς τούτους οὗς ὑφίσταται τὸ ἄτομον ἀντιστοιχοῦν αἱ ὑποχρεώσεις τοῦ Κράτους. Ἀλλεπάλληλα νομοθετήματα μαρτυροῦν περὶ τούτου, ὅπερ καθίσταται ἀντιληπτὸν καὶ ἐκ τῆς ὑπὸ τῶν καθ' ἕκαστον νομοθετῶν λαμβανομένης προνοίας τῆς ἀντιπροσωπεύσεως τῶν ἀπουσιαζόντων πολιτῶν. Οὕτω ὁ Γερμανικὸς Νόμος «περὶ κηδεμονίας τῆς ἀπουσίας» (Abwesenheitspflegschaft), τῆς 11ης Ὀκτωβρίου 1939, μετὰ τῶν συμπληρωματικῶν καὶ ἐκτελεστικῶν αὐτοῦ Διαταγμάτων, ὅστις λαμβάνει πρόνοιαν ἀκόμη καὶ διὰ τὴν περιουσίαν τῶν ἀπόντων ὑπηκόων ξένων ἐχθρικῶν Κρατῶν, ἰδίως δὲ μεριμνᾷ διὰ τὰ περιουσιακὰ στοιχεῖα τοῦ ὑπεξουσίου, ἐπιτροπευομένου, ὑπὸ κηδεμονίαν διατελοῦντος κλπ. τῶν ὁποίων τὰ ἐποπτεύοντα πρόσωπα ἀδυνατοῦν πλέον νὰ ἐπιμεληθοῦν λόγῳ τῆς ὑπὸ τὰ ὄπλα προσκλήσεώς των. Εἰδικὰ Διατάγματα ἔχουν ὡσαύτως ἐκδοθῆ ἔν Γερμανίᾳ διὰ τὴν ἀντιπροσώπευσιν τῶν ἀπουσιαζόντων δικηγόρων, συμβολαιογράφων, δικαστῶν κλπ.

Ἐὰν ὅμως ἡ προσωπικότης τῶν ὑπηκόων τῶν ἐμπολέμων Κρατῶν δὲν θίγεται διὰ τοῦ πολέμου δὲν δύναται τις νὰ ἰσχυρισθῆ τὸ αὐτὸ καὶ διὰ τοὺς ἐντὸς τοῦ ἐμπολέμου Κράτους κατοικοῦντας ὑπηκόους ξένης ἐχθρικῆς δυνάμεως. Καίτοι κατὰ τὸν παρόντα πόλεμον δὲν ἔχει εἰσέτι ἐκδηλωθῆ ἔντωνος ἐκστρατεία κατὰ τῶν ξένων τούτων (1) ἐν τούτοις αὐτονόητον εἶναι ὅτι δρακόντεια μέτρα ἔχουν ληφθῆ ἵνα τὰ πρόσωπα ταῦτα καταστοῦν ἀνίκανα νὰ βλάψουν. Τὴν ἀντίληψιν ταύτην ἀντιπροσωπεύει τὸ Γερμανικὸν Διάταγμα τῆς 5ης Σεπτεμβρίου 1939, «περὶ συμπεριφορᾶς πρὸς τοὺς ἄλλοδαπούς», περιέχον μάλιστα αὐστηροτάτας διατάξεις ὡς πρὸς τοὺς ὑπηκόους ξένων Κρατῶν, ἰδίᾳ δὲ τῶν ἐχθρικῶν Κρατῶν. Ἀνάλογα εἶναι καὶ τὸ γαλλικὸν Διάταγμα τῆς 12ης Δεκεμβρίου 1939, «περὶ κυκλοφορίας ξένων καὶ Γάλλων καὶ διαβυτηρίων ἐν καιρῷ πολέμου», ὡς καὶ τὸ Διάταγμα τῆς 21ης Σεπτεμβρίου 1939, «περὶ καταστάσεως τῶν ἐργατῶν ξένης ὑπηκοότητος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου» (2). Τούτο ὅμως δὲν δύναται νὰ θέσῃ ἐν ἀμφιβόλῳ τὴν ὡς ἄνω γενικὴν ἀρχήν, καθ' ὅσον ἐπὶ τοῦ προκειμένου πλείονες ἄλλοι τρίτοι παράγοντες, ὡς ἡ δημοσία τάξις καὶ ἡ ὑπαρξίς αὐτῆ αὐτῆ τῆς καταστάσεως τοῦ πολέμου δημιουργοῦν μίαν ἐπικίνδυνον κατάστασιν, καθ' ἣς ἀναγκαία ἡ ἀντίδρασις. Ἡ θέσις τοῦ πολίτου διὰ νὰ ἀπολαμβάνῃ τῆς κανονικῆς ἐν περιπτώσει πολέμου προστασίας, εὐρηγεται ἀναμφισβητήτως παντοῦ ἄλλοῦ ἢ εἰς τὴν Πολιτείαν ἐναντίον τῆς ὁποίας ἡ πατρις του πολεμᾷ.

§ 1) Ἡ κίνησις αὕτη ἐνετάθη ἐν τούτοις ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τῆς γερμανικῆς εἰς Βέλγιον καὶ Ὁλλανδίαν ἐκστρατείας, ἰδίᾳ παρὰ τοῖς συμμάχοις.

2) Ἀνάλογα Διατάγματα ἔχουν τελευταίως ἐκδοθῆ καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ, ὡς καὶ εἰς πλείστας ὄσας τῶν οὐδετέρων χωρῶν.

Ἐν τῷ ἰδιωτικῷ διεθνεί δικαίῳ παρατηροῦμεν μίαν σταθερὰν διεύρυνσιν τῆς ἐννοίας τῆς δημοσίας τάξεως καὶ μίαν αὐστηροτέραν ἐφαρμογὴν αὐτῆς. Τοῦτο ὑπαγορεύει τὸ ἐθνικὸν συμφέρον τὸ ὁποῖον ἐν τῇ Ἰ.Δ.Λ. ἀντιπροσωπεύει ἡ γενικὴ ἔννοια τῆς δημοσίας τάξεως. Ἄλλως περιτριφθεὶς μία σταθερὰ ἐλάττωσις τῶν εἰς τὸ δίκαιον τοῦτο ἀναφερομένων περιπτώσεων, καθ' ὅσον ἀναμφισβήτητον τυγχάνει διὰ δυσχεραίνεται διὰ τοῦ πολέμου ἡ διεθνὴς ἐπικοινωνία, σπάνια δὲ εἶναι αἱ κατὰ τὴν διάρκειαν αὐτοῦ νομικαὶ περιπτώσεις αἱ εἰς τὸ ἰδιωτικὸν διεθνὲς δίκαιον ἀναφερόμεναι, καθ' ὅσον καταργεῖται ἡ μεταξὺ τῶν πολιτῶν τῶν ἐμπολέμων Κρατῶν ἐπικοινωνία.

Ἐνοχικὸν Δίκαιον.

Ἰδιαιτέραν ὄλως σημασίαν διὰ τὴν ζωὴν τοῦ ἀτόμου ἔχει τὸ ἐνοχικὸν δίκαιον, τὸ ὁποῖον κυρίως διὰ τῆς ἐν αὐτῷ περιεχομένης πληθῆος τῶν συμβάσεων εὗρηται εἰς τὴν βάσιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου.

Ἐκ τοῦ γενικοῦ μέρους αὐτοῦ ἀξία ἰδιαιτέρας ἐξάρσεως εἶναι διὰ τὴν περίπτωσιν τοῦ πολέμου ἡ ἔννοια τῆς ἀδυναμίας τῆς παροχῆς καὶ ἡ πρὸς αὐτὴν ἀλληλένδετος τῆς ἀνωτέρας βίας. Τὸ ζήτημα τοῦτο χρήζει ἰδιαιτέρας προσοχῆς, καθ' ὅσον ναι μὲν ὁ πόλεμος πολλάκις φέρει τὸν ὀφειλέτην πρὸ ἀδυναμίας ἀντικειμενικῆς ἐκπληρώσεως τῆς ἐνοχικῆς τοῦ ὑποχρεώσεως καὶ συνεπῶς πολλάκις τελεσφόρος καὶ δικαία εἶναι ἡ χρῆσις τῆς ἀρχῆς ταύτης, ἡ χρῆσις ὁμοῦ δὲν δικαιολογεῖ τὴν κατάχρησιν, δυστυχῶς δὲ ἀπὸ τὴν usus εἰς τὴν abusum μικρὰ εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ ἀπόστασις. Ὡς πρόχειρον παράδειγμα ἀναφέρω τὸ τῶν συμβάσεων καὶ τῆς ἐκπληρώσεως αὐτῶν. Εἶναι ἀναγκαῖον ἐκ πρώτης ἀρχῆς νὰ τονισθῇ ἐνταῦθα διὰ τὴν ἐκκρηξίς καὶ μόνον τοῦ πολέμου δὲν δύναται νὰ ἀποτελέσῃ αὐτομάτως λόγον ἀκυρώσεως τῶν συμβάσεων. Δέον ὡσαύτως νὰ γίνῃ διάκρισις ὡς πρὸς τὰς μεταξὺ ἰθαγενῶν ἀπ' ἐνὸς καὶ ἀλλοδαπῶν ἀπ' ἑτέρου καταρτιζομένης συμβάσεις, καθ' ὅσον αἱ δευτέραι ἀπὸ τῆς ἐκκρηξέως τοῦ πολέμου χάνουν πλέον τὴν μορφὴν τῆς μεταξὺ ἰδιωτῶν ὑποθέσεως, μεταβάλλονται δὲ εἰς ζητήματα ἐθνικὰ καὶ ὡς τοιαῦτα δέον νὰ κριθοῦν. Οὕτω π.χ. τὰ διάφορα εἰδικὰ νομοθετήματα τὰ ρυθμίζοντα τὰς ἐκκρημῆς κατὰ τὴν ἔναρξιν τοῦ πολέμου ἐμπορικὰς συναλλαγὰς, ὡς τὸ Γαλλικὸν Νομοθετικὸν Διάταγμα τὸ ἀναφερόμενον εἰς τὰς μὲ τὴν Γερμανίαν συνδεδεμένας εἰσαγωγὰς καὶ ἐξαγωγὰς.

Διὰ τὰς μεταξὺ ἰδιωτῶν ἐνὸς ἔθνους συναφθείσας συμβάσεις τὸ ζήτημα ἔχει ἐντελῶς ἄλλως, οὐδαμῶς δὲ ὑφίσταται ἡ ἀνάγκη τῆς κατ' ἀρχὴν ἀπομακρύνσεως ἀπὸ τῆς κλασσικῆς ἀρχῆς τοῦ δικαίου *pacta servanda sunt*. Ἐὰν ὁμοῦ κατ' ἀρχὴν αἱ συμβάσεις δέον νὰ εἶναι σεβασταὶ ἐν τούτοις οὐχὶ ὀλίγα εἶναι αἱ περιπτώσεις καθ' αἷς πρέπει νὰ κρίνωμεν διὰ τὸν πόλεμον ἀποτελεῖ λόγον ἀντικειμενικῆς ἀδυναμίας παροχῆς καί, κατὰ συνέπειαν, οὐδεμία εὐθύνη δέον νὰ βαρύνῃ τὸν ὀφειλέτην διὰ τὴν μὴ ἐκπλήρωσιν τῆς συμβατικῆς τοῦ ὑποχρεώσεως. Τοῦ-

το δῶμος εἶναι ζήτημα τὸ ὁποῖον δέον νὰ λύεται in concreto ὑπὸ τοῦ δικαστοῦ μετὰ μεγάλης φειδοῦς (τὸ αὐτὸ δὲ κατὰ τὸν Hedemann δέον νὰ συμβῆ καὶ προκειμένου περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς clausula rebus sic stantibus. Κατὰ τὴν γνώμην μας ταύτης δύναται νὰ γίνεται εὐκολώτερον χρῆσις) (1).

Πλὴν τῆς γενικῆς δῶμος ταύτης ἐπιδράσεως τὴν ὁποῖαν ἐξασκεῖ ὁ πόλεμος ἐπὶ τῶν ἰδιωτικῶν συμβάσεων, εἰς πολλὰ Κράτη ἐλήφθη καὶ θετικὴ νομοθετικὴ πρόνοια περὶ αὐτῶν. Ἐννοῶ τὸ νέον Γερμανικὸν Διάταγμα, Vertragshilfeverordnung, τῆς 30ῆς Νομβρίου 1939 (2) τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν συμβάσεων σκοποῦν, τὸ ὁποῖον καίτοι ἐν ἀρχῇ τονίζει τὴν ἀνάγκην τῆς πιστῆς τῶν συμβάσεων ἐκτελέσεως, ἐν τούτοις παρέχει εἰς τὸν δικαστὴν τὸ δικαίωμα ὅπως παντὶ τρόπῳ παρεμφαίνη εἰς τὰς ἐγειρομένας ἀμφισβητήσεις, καὶ διὰ παντὸς μέσου, παροχῆς προθεσμιῶν, παρατάσεως ὑπαρχουσῶν, καταργήσεως νομικῶν ἐπακολουθημάτων, περιορισμοῦ ἀναγκαστικῆς ἐκτελέσεως, κλπ. ἐπιδιώκει τὴν ἐπιτυχίαν μιᾶς συμβιβαστικῆς λύσεως.

Διὰ τὰ καθ' ἕναστον ζητήματα ἐκδίδονται εἰδικὰ διατάγματα, ὡς π.χ. τὸ γερμανικὸν Διάταγμα τῆς 5ῆς Σεπτεμβρίου 1939, περὶ μισθωτικῶν σχέσεων, καὶ τὸ Γαλλικὸν Ν.Δ. τῆς 26ῆς Σεπτεμβρίου 1939, ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ ζητήματος.

Εἰς τὰς καθ' ἕναστον συμβάσεις δὲν προτιθέμεθα φυσικὰ νὰ εἰσέλθωμεν, δύο δὲ μόνον ἐξ αὐτῶν θέλομεν ἐνταῦθα νὰ ἀναφέρωμεν διὰ τὴν μεγάλην αὐτῶν σημασίαν.

Ἄφ' ἑνὸς μὲν τὴν σύμβασιν ἐργασίας, ἣτις ἀποτελεῖ ἐν ἑκ τῶν σημαντικωτέρων σήμερον κοινωνικῶν φαινομένων καὶ τῆς ὁποίας ἡ ρύθμισις ἔχει σπουδαιότητα πρᾶγματι σημασίαν ἰδίᾳ κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου. Γενικῶς ἀπὸ πρώτης ἀρχῆς δυνάμεθα νὰ παρατηρήσωμεν ὅτι ἀπὸ τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν τὸ ἐργατικόν, τὸ σπουδαιότατον αὐτὸ τμήμα τοῦ ἀσπικοῦ δικαίου, τὸ ὁποῖον μάλιστα ἔχει κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη ἀναπτυχθῆ εἰς ἴδιον κλάδον τοῦ δικαίου, ἀκολουθεῖ ἀντίθετον δρόμον ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον μέχρι σήμερον ἠκολούθει. Πράγματι πάντα γενικῶς τὰ Κράτη ἐγκαίρως κατανοήσαντα τὴν σημασίαν τῆς ἐργατικῆς συμβάσεως καὶ τὸν μέγιστον προορισμὸν αὐτῆς, ἠκολούθησαν μίαν πολιτικὴν προόδου καὶ πολιτισμοῦ, μίαν πολιτικὴν βελτιώσεως τῆς θέσεως τῆς ἐργαζομένης τάξεως, ἐλαφρύνσεως τοῦ ἔργου τῆς καὶ ἠθικῆς καὶ ὑλικῆς ἀνορθώσεως αὐτῆς. Ὅλοι ἔχομεν πρὸ ὀφθαλμῶν τὴν κολοσσαίαν εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ἀναδημοουργικὴν ἐργασίαν τῆς Ἐθνικῆς Κυβερνήσεως ἐν Ἑλλάδι ἐξ ἧς τόσα προέκυψαν καὶ θὰ ἐξακολουθήσουν νὰ προκύπτουν ἀγαθὰ. Ὁ πόλεμος δῶμος μοιραίως προκαλεῖ καὶ ὡς πρὸς τὸ σημεῖον τοῦτο νέας ἐθνικὰς

1) Λίαν ἐνδιαφέρουσα ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ τὰς καθ' ἕναστον περιπτώσεις ἀνδραγαθῶν ἐρευνᾶσα μελέτη τοῦ Mc Nair ἐν Law Quarterly Review, ἐνθ. ἀν.

2) Ἐκτενῶς ἐν Volkmar, ἐνθ. ἀν.

ἀπαιτήσεις, καθ' ὅσον καὶ πάλιν τὸ ἀτομικὸν συμφέρον δέον νὰ ὑποχωρήσῃ πρὸ τοῦ γενικοῦ. Σκοπὸς ἀντικειμενικὸς καθίσταται ἡ κατὰ τὸ δυνατόν μεγίστη ἀπόδοσις πάσης διαθέσιμου δυνάμεως τοῦ Ἔθνους, τοιαύτη δὲ εἶναι ἀναμφισβητήτως ἡ ἐργασία τοῦ ἀτόμου ὑπὸ οἰανδήποτε αὐτῆς μορφῆν, ὡς παρατηρεῖ καὶ ἐν νεωστί δημοσιευθέντι ἄρθρῳ του ὁ καθηγητῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Κιέλου Arthur Nikisch (*). Παρουσιάζεται ἔλλειψις ἐργατικῶν χειρῶν ἀφ' ἑνὸς καὶ ἀφ' ἑτέρου αὐξήσις τῶν ἐργατικῶν ἀπαιτήσεων, καίτοι κατὰ τὰς πρώτας τοῦ πολέμου ἡμέρας εἰς ὠρισμένους βιομηχανικοὺς κλάδους παρετηρήθη, ἰδίως ἐν Ἀγγλίᾳ, στιγμιαία αὐξήσις τῆς ἀνεργίας ταχέως ὁμως ἀπορροφηθεῖσα ἀπὸ τὰς ἀνάγκας τῆς πολεμικῆς βιομηχανίας. Φυσικὸν συνεπῶς εἶναι ἐφ' ὅσον οὐδεμία ὑποχώρησις ὡς πρὸς τὸ ποσὸν τῆς ἐργασίας δύναται νὰ νοηθῆ, νὰ ζητηθῆ ἀΐξεσις τῆς ἀποδόσεως τῶν ὑπαρχουσῶν διαθέσιμων ἐργατικῶν χειρῶν.

Ἀπὸ ἄλλης πάλιν ἀπόψεως τὰ δημόσια οἰκονομικὰ ὑφίστανται ἐκ τῆς ἀνάγκης τοῦ πολέμου ἀλλεπάλληλα πλήγματα, τὸ κεφάλαιον δὲ καὶ τὰ εἰσοδήματα ἐξαφανίζονται. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου προκύπτει τὸ δευτέρον συμπέρασμα: ἡ ἐργασία δὲν δύναται πλέον ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ ἰκανοποιηθῆ ἱκανοποιητικῶς, ἀνάγκη δὲ παρίσταται μεγάλων αὐτῆς ὑποχωρήσεων, ἃς καὶ ὀφείλει νὰ ὑποστῆ. Ἰδίως δέον νὰ ὑποχωρήσῃ ὁ μαθηματικὸς ὑπολογισμὸς τῆς ἀμοιβῆς βάσει τῆς παρεχομένης ἐργασίας. Οὗτος πλέον παύει νὰ εἶναι μία βῆσις, ἀντικαθίσταται δὲ, κατὰ τὴν γνώμην μας, ἀποκλειστικῶς διὰ μιᾶς ἄλλης κλασικῆς ἀρχῆς τοῦ ἐργατικοῦ δικαίου, τῆς τοῦ ἐλαχίστου ὀρίου συντηρήσεως, ἣτις ἀρχὴ ἀποτελεῖ ἐν τῶν εὐγενεστέρων ἀποκτημάτων τῆς νομικῆς ἐπιστήμης τῶν τελευταίων χρόνων. Ἡ ἐπὶ πλέον ἐργασία ἀποτελεῖ δωρεὰν πρὸς τὸ ἀγωνιζόμενον Ἔθνος.

Αἱ ἀπόψεις αὗται καθίστανται ἀνιληπταὶ κυρίως ἐν Γαλλίᾳ καὶ Γερμανίᾳ, καθ' ὅσον ἐν Ἀγγλίᾳ ἰδιαίτερα ἐπικρατοῦν συνθηκαί, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἕνεκα τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ ἀνέργων πρὸ τῆς ἐνάργεως τοῦ πολέμου καὶ ἀφ' ἑτέρου ἕνεκα τῶν καλυτέρων ὀπωσδήποτε οἰκονομικῶν συνθηκῶν (**). Σειρὰ νομοθετικῶν μέτρων εἰς ἀμφοτέρας τὰς χώρας ταύτας μαρτυροῦν περὶ τούτου, συγκεντρούμενα ἐν Γερμανίᾳ μὲν κατ' ἀρχὴν εἰς τὸ «οἰκονομικὸν πολεμικὸν Διάταγμα», (Kriegswirtschaftsverordnung) καὶ τὰ ἐκτελεστικά αὐτοῦ Διατάγματα, ἐν Γαλλίᾳ δὲ κυρίως εἰς τὸ Διάταγμα τῆς 10ης Νοεμβρίου 1939, «περὶ ῥυθμίσεως τῆς ἐργασίας κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν ἐχθροπραξιῶν», συγχρόνως δὲ καὶ εἰς διάφορα ἄλλα εἰδικώτερα νομοθετήματα. Διὰ τῶν δύο τούτων νομοθετημάτων, σειρὰ ὄλων μέτρων λαμβάνεται, οἷα: κατάργησις ἀδειῶν, κατάργησις ἰδιαιτέρων ἐπιδομάτων ὑπερωρίων

1) Ἐν Deutsches Recht, 1940 σ. 267 ἐπ.

2) Ἡδη κατόπιν τοῦ νέου Νόμου τῆς 22ας Μαΐου ἐ. ἐ. καὶ ἐν Ἀγγλίᾳ ἐπατάγη οὐσιαστικῶς ἡ ἐργασία διὰ τὰς ἀνάγκας τοῦ Ἔθνους.

καὶ ἡμερῶν ἀργίας, αὐξήσεις τοῦ ἐλοχίστου ὄριου ἐργασίας, ἀπαγόρευσις αὐξήσεως ἡμερομισθίων, ἐλάττωσις τῶν προθεσμιῶν κλπ. κλπ.

Ἀπέναντι ὄλων τούτων τῶν αὐστηρῶν μέτρων, ἅτινα ἀποτελοῦν καὶ χαλάρωσιν τῶν μέτρων προστασίας τῆς ἐργασίας, ἴστανται διάφορα μέτρα ἐπεικειάς καὶ προνοίας ἀναφερόμενα κυρίως εἰς τοὺς στρατευθέντας ἐργάτας καὶ τὰς οἰκογενείας αὐτῶν. Ὡς κυριώτερον ἐπὶ τοῦ προκειμένου δέον νὰ μνημονευθῇ ἡ προστασία τῆς ἐργατικῆς συμβάσεως, ἣτις δὲν θεωρεῖται λυομένη διὰ τῆς ὑπὸ τὰ ὄπλα κλήσεως τῶν ἐνδιαφερομένων, ἀλλ' ἀντιθέτως θεωρεῖται διαρκοῦσα καθ' ὅλην τὴν διάρκειαν τῆς στρατεύσεως· ἀποστρατευόμενος δὲ ὁ ἐργάτης ἐπανέρχεται ὑπὸ τοὺς αὐτοὺς ὄρους εἰς τὴν ὑπηρεσίαν του. Οὕτω ἐν Γαλλίᾳ τὸ Ν.Δ. τῆς 21ης Ἀπριλίου 1939. Ὡσαύτως νομοθετικὴ πρόνοια λαμβάνεται διὰ τὰ πρόσωπα, ἅτινα ὁ στρατευθεὶς εἶχεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του, ἰδίᾳ δὲ τὰ μέλη τοῦ ἀμέσου οἰκογενειακοῦ του περιβάλλοντος. Εἰς ὠρισμένα δὲ Κράτη, ὡς νῦν ἐν Γερμανίᾳ, κατόπιν τοῦ Δίτος τῆς 2ας Ὀκτωβρίου 1939, λαμβάνεται πρόνοια ὅπως ἡ παρεχομένη βοήθεια εἶναι τοιαύτη ὥστε νὰ ἀνταποκρίνηται εἰς τὸν τρόπον τῆς ζωῆς τῆς οἰκογενείας τοῦ στρατευθέντος, πρὸ τῆς στρατεύσεως αὐτοῦ.

Ταῦτα, ἐν μεγίστῃ βεβαίως συντομίᾳ, σχετικῶς μὲ τὴν ἐργατικὴν σύμβασιν καὶ τὴν πρὸς τὸ ἐργατικὸν δίκαιον σχετιζομένην πρόνοιαν ὑπὲρ τῶν ἐργαζομένων τάξεων.

Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει ὡσαύτως κατὰ τὴν γνώμην μας, ἐκ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τῶν συμβάσεων, ἡ σύμβασις τῆς ἀσφαλίσεως τῆς ζωῆς, ὡς ἐκ τοῦ πολέμου καὶ τῆς ἐξ αὐτοῦ αὐξήσεως τῶν τῆς ζωῆς κινδύνων. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ πόλεμος ἔθεσε τὰς ἀσφαλιστικὰς ἐταιρίας τὰς ἀσφαλιζούσας τὴν ζωὴν πρὸ ἐνὸς τρομεροῦ διλήμματος, καὶ δὴ τῆς καταγγελίας ὄλων τῶν ὑπαρχουσῶν συμβάσεων, ἀφ' ἐνός, ἢ τῆς πτωχεύσεως ἀφ' ἑτέρου. Μία καὶ μόνη ἐπιτυχὴς ἐπίθεσις τοῦ ἐχθροῦ ἀντιπροσωπεύει πιθανῶς δισεκατομμύρια πληρωθησομένων ἀσφαλίσεων καὶ κατὰ συνέπειαν ἄμεσος ἐμφανίζεται ἡ ἀνάγκη τῆς καθ' ἓνα οἰονδήποτε τρόπον λύσεως τοῦ προβλήματος. Οὔτε ἡ πρώτη λύσις, ἣτις θὰ ἄφινε τὸ ἄτομον ἀπροστάτευτον, ἀλλ' οὔτε καὶ ἡ δευτέρα ἣτις κατ' οὐσίαν εἰς τὸ αὐτὸ θὰ κατέληγεν ἀποτέλεσμα, δύνανται φυσικὰ νὰ θεωρηθῶσιν ἱκανοποιητικαί, συνεπῶς ἄμεσος ἐπεβάλλετο ἡ λήψις μέτρων. Ἐν Γερμανίᾳ διὰ τοῦ Διατάγματος τῆς 7ης Ὀκτωβρίου 1939, ἐθεσμοθετήθη κατ' ἀρχὴν ὅτι πᾶσα ὑφισταμένη ἀσφάλεια ζωῆς αὐτομάτως καλύπτει καὶ τὴν περίπτωσιν τοῦ ἐν πολέμῳ θανάτου. Αἱ ἀνάγκαι τῶν ἐταιριῶν ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως, θέλουσι κατ' ἀρχὴν καλυφθῆ δι' αὐξήσεως τῶν ἀσφαλιστρῶν, θέλει δὲ ἐξασκῆται κρατικὸς ἔλεγχος πρὸς ἐξακριβώσιν τῆς ἐπαρκείας αὐτῶν, διὰ τὴν κάλυψιν τῶν ἐμφανιζομένων νῦξημένων ἀναγκῶν.

Ἐπὶ τοῦ πεδίου τῆς συμβάσεως ἀσφαλίσεως ἄξιος μνείας εἶναι ἐπίσης ὁ νέος Γερμανικὸς Νόμος περὶ «τῆς εἰσαγωγῆς τῆς ὑποχρεωτικῆς ἀσφαλίσεως μηχανοκινήτων ὀχημάτων», ὅστις ὑψηγορεύθη ἐκ τοῦ αὐξον-

τος κινδύνου, ὅστις υφίσταται κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ πολέμου, ἰδίᾳ ἕνεκα τοῦ ἐπικρατοῦντος κατὰ τὴν νύκτα σκότους εἰς τὰς δημοσίας καὶ ἰδιωτικὰς ῥοδούς. Τοῦτο βεβαίως ἀποτελεῖ μίαν παραβίασιν τῆς ἐν τῷ δικαίῳ ἐπικρατούσης ἀρχῆς τῆς ἐλευθερίας τῶν συμβάσεων, ἐν τούτοις ὁμως εὐχῆς ἔργον θὰ ἦτο κατὰ τὴν γνώμην μας, ὅπως διατηρηθῆ καὶ ἐπεκταθῆ καὶ μετὰ τὴν λήξιν τῆς παρουσίας συρράξεως, καθ' ὅσον ὑπαγορεύεται ὑπὸ μιᾶς γενικωτέρας κοινωνικῆς ἀρχῆς, τῆς τῆς προστασίας τοῦ θύματος τῶν τροχῶν ἀπὸ τοῦ ἐπιπολαίου καὶ πολλακῶς ἀφερεγγύου ὁδηγοῦ.

Ἐκ τῆς συμβάσεως τῆς ἐταιρίας, ἰδίᾳ τῆς τοῦ ἐμπορικοῦ δικαίου, ἥτις ὁμως διὰ τοῦ πολέμου χάνει τὴν ἐμπορικὴν αὐτῆς μορφήν, στερουμένη οὐσιαστικῶς τοῦ κερδοσκοπικοῦ αὐτῆς χαρακτῆρος, λόγῳ τῆς ἐνεργοῦ ἐκτελέσεως τοῦ Κράτους, δὲν θὰ ἤθελον ἐνταῦθα νὰ ἐπεκταθῶ, δεδομένου ὅτι τὸ θέμα παρουσιάζει τόσον ἐνδιαφέρον, ὥστε νὰ μὴ δύναται νὰ περιληφθῆ ἐν τῷ προκειμένῳ πλαισίῳ τῆς προκειμένης μελέτης.

Ἐμπράγατον Δίκαιον.

Πλὴν τῆς ζωῆς, ἕτερον σπουδαῖον ἀγαθὸν τοῦ ἀτόμου εἶναι ἡ περιουσία αὐτοῦ. Περὶ τῆς ζωῆς καὶ τῆς προσωπικότητός του ἐγένετο εἰς τὸ πρῶτον τμῆμα λόγος. Ὡς πρὸς τὴν περιουσίαν πάλιν τὴν ἀποτελουμένην ὡς γνωστὸν ἐξ ἐνοχικῶν καὶ ἐμπραγμάτων δικαιωμάτων, διὰ τὰ πρῶτα ἐγένετο ἀμέσως προηγουμένως ἐν γενικαῖς γραμμαῖς λόγος. Διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν δευτέρων μεταξὺ τῶν ὁποίων τὴν σημαντικωτέραν θέσιν ἀναμφισβητήτως κατέχει ἡ κυριότης, μεθιστάμεθα εἰς τὸ τρίτον τμῆμα τοῦ ἀστικοῦ δικαίου, τὸ ἐμπράγατον. Καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ αὐτὴ παρατήρησις ὡς καὶ προηγουμένως τυγχάνει ἐφαρμογῆς. Ὁ πόλεμος κατ' ἀρχὴν δὲν ἐπηρεάζει τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος, ὡς συμβαίνει π. χ. διὰ μιᾶς κοινωνικῆς ἐπαναστάσεως. Ἐὰν ὁμως ἀμέσως δὲν θίγεται ἡ κυριότης ἐν τούτοις ἠϋξημένοι ἐμφανίζονται αἱ ἐκ ταύτης καὶ ἐν καιρῷ εἰρήνης ἀκόμη πηγάζουσαι ὑποχρεώσεις. Τώρα περισσότερον παρὰ ποτὲ ἄλλοτε ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον τῆς συμμετοχῆς ὀλοκλήρου τοῦ πληθυσμοῦ μιᾶς χώρας (ἡμᾶχου καὶ μὴ) εἰς τὴν διεξαγωγὴν τοῦ πολέμου καὶ κατὰ συνέκειαν ἐὰν ὁ στρατιώτης πρέπει νὰ θυσιάσῃ τὴν ζωὴν του, ὁ ἄμαχος πληθυσμὸς πρέπει νὰ ὑποστῆ ὠρισμένης ὕλικας θυσίας, τὸ μέγιστον τμῆμα τῶν ὁποίων βαρύνει τὴν κυριότητα. Ἡ ὑποχρέωσις αὕτη τοῦ ἀστικοῦ πληθυσμοῦ ὑπὸ ποικιλοτάτας ἐμφανίζεται μορφὰς ἀπὸ τῆς ἀπλῆς ἀνοχῆς, καὶ διὰ τῆς ὑποχρεώσεως πρὸς θετικὴν παροχήν, φθάνουσα μέχρι καὶ τῆς ἀφαιρέσεως τῆς ἰδιοκτησίας ἐναντι ἀποζημιώσεως (*).

Ἐκ τῶν τριῶν τούτων σταδίων μεγαλυτέραν σημασίαν ἔχει τὸ δεύτερον, ἡ ὑποχρέωσις δηλονότι πάσης φύσεως θετικῶν παροχῶν. Ἀποδείξιν

1) Ἐνδιαφέρον σχετικῶς τὸ ἀρθρον τοῦ Dr Pritsch: Die Beschlagnahme zur Regelung des Warenverkehrs und ihre Wirkungen, ἐν Deutsche Justiz, 1940, σ. 416.

τούτων ἀποτελεῖ ὁ Γερμανικὸς Νόμος τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1939, ὁ ἐπωνομαζόμενος «Ἐθνικὸς Νόμος παροχῶν» (Reichsleistungsgesetz) ὁ ὁποῖος προβαίνει εἰς λεπτομερῆ ἀνάλυσιν τῶν ὑποχρεώσεων, συστηματικῶς μάλιστα κατὰ τάξεις κατατασσομένης, αἰτινες βαρύνουσι ἐν τῇ ὡς ἄνω ἐννοίᾳ τοὺς Γερμανοὺς πολίτας. Ἐν Γαλλίᾳ ἀνάλογον νομοθέτημα ἀποτελεῖ τὸ Διάταγμα τῆς 29ης Ὀκτωβρίου 1939, «περὶ ἀσκήσεως τοῦ δικαιώματος τῆς ἐπιτάξεως». Παραδείγματα τοιούτων ὑποχρεώσεων παροχῆς ἀναφέρω, τὴν ἐξασφάλισιν κατοικίας εἰς μέλη τῆς στρατιωτικῆς ἀρχῆς (Wehrmacht), τὴν χρησιμοποίησιν ἰδιωτικῶν οἰκοπέδων διὰ στρατιωτικὰς ἀσκήσεις καὶ ἄλλας ἀνάγκας, τὴν χρησιμοποίησιν παρὰ τῆς αὐτῆς Ἀρχῆς αὐτοκινήτων ὀχημάτων καὶ πάσης φύσεως ζώων ἔλξεως καὶ ἰκτεύσεως καὶ γενικῶς τὴν ἀδειαν χρησιμοποίησεως πάντων τῶν πραγμάτων κινητῶν καὶ ἀκινήτων αἵτινα ἔχουν τεθῆ ὑπὸ τὴν ἐποπτείαν ἢ φύλαξιν τοῦ Κράτους ἢ ἄλλης στρατιωτικῆς ἀρχῆς, κλπ. Θὰ ἦτο φυσικὰ ἄσκοπον νὰ ἀπαριθμηθῆ τις πάσας τὰς τοιαύτας ἀναγκαστικὰς θυσίας τὰς ὁποίας δεόν νὰ ὑποστοῦν τὰ ἄτομα. Ἐν τούτοις ὁμως καὶ ἐκ τῶν ὀλίγων ὡς ἄνω ἀναφερθέντων, σαφές καὶ ἀναμφισβήτητον προκύπτει καθ' ἡμᾶς τὸ συμπέρασμα, ὅτι ἐκ τῆς κυριότητος, τῆς καθολικῆς καὶ ἐννόμου ἐξουσίας προσώπου ἐπὶ πράγματος, δὲν θίγεται ὁ τίτλος κυριότητος, τὸ δικαίωμα τῆς κυριότητος αὐτὸ καθ' ἑαυτὸ, τὰς δ' ἐμφανιζομένης θυσίας ὑφίσταται μία τῶν ἐκδηλώσεων ταύτης, τὸ δικαίωμα τῆς χρήσεως. Τοῦτο ἰσχύει καὶ διὰ τὴν βαρυντέραν ἀκόμη μορφήν τῆς ὑποχρεώσεως πρὸς παροχήν, τῆς ὑπὸ τοῦ Κράτους ἐπιτάξεως περιουσιακοῦ τινος στοιχείου. Ποία εἶναι ἡ νομικὴ φύσις τῆς ἐπιτάξεως καθορίζεται ὑπ' αὐτοῦ τούτου τοῦ ὡς ἄνω ἀναφερθέντος Γερμανικοῦ Νόμου ἐν ἀρθρῷ 24, τοῦ ὁποίου τὸ περιεχόμενον δὲν θεωρῶ ἄσκοπον ὅπως μνημονεύσω ἐνταῦθα : «ἀποτέλεσμα τῆς ἐπιτάξεως εἶναι ὅτι πᾶσα δικαιοπραξία σχετικὴ πρὸς τὸ ἐπιταχθέν ἀντικείμενον δεόν νὰ θεωρηθῆ ὡς ἀνίσχυρος, καὶ ὅτι ἀνευ ἐγκρίσεως οὐδεμίαν ἀλλοίωσιν ἐπιτρέπεται νὰ ὑποστῆ τὸ ἀντικείμενον τοῦτο». Κύριος, ὁμως, ὅπως τονίζει ὁ Hedemann παραμένει ὁ ἀρχικός, ἐξακολουθῶν μάλιστα καὶ μετὰ τὴν ἐπίταξιν φέρων τὰς ἐκ τοῦ δικαιώματος τῆς κυριότητος ἀπορροεύσας εὐθύνας.

Καίτοι τὸ θέμα δὲν ὑπάγεται αὐστηρῶς ἐνταῦθα, θὰ μοι ἐπιτραπῆ νὰ μνημονεύσω μίαν ἄλλην μορφήν ἀναγκαστικῆς παροχῆς, ἥτις καὶ ἐν εἰρήνῃ ὑφίσταται, ἐν καιρῷ ὁμως πολέμου πολὺ ἐντονώτερον ἐκδηλοῦται. Ἐννοῶ τὴν φορολογικὴν ἐπιβάρυνσιν. Ἡ φορολογικὴ ἐπιβάρυνσις ἀποτελεῖ ὅμως τῇ ἐκρήξει πολέμου μίαν τῶν πλέον χαρακτηριστικῶν καὶ πλέον κοινῶν ἐμφανίσεων. Ἡ ἐμφανιζομένη τάσις εἶναι διττή, ἀφ' ἑνὸς μὲν ἐπιβολὴ νέων φόρων ἢ ἐπαύξεσις τῶν συντελεστικῶν τῶν ἤδη ὑπαρχόντων (σχετικὰ ἐν Γερμανίᾳ τὸ Kriegswirtschaftsverordnung, περὶ τοῦ ὁποίου ἐγένετο ἤδη λόγος ὡς καὶ διάφορα ἄλλα Διατάγματα, ἐν Γαλλίᾳ: τὰ Νομοθετικὰ Διατάγματα καὶ Διατάγματα, τῆς 1ης καὶ 10ης Σεπτεμβρίου καὶ 31ης Δεκεμβρίου 1939 ἀναφερόμενα εἰς τὴν ἔκτακτον συνεισφοράν καὶ εἰς

τὸν φόρον καθαρῶν προσόδων ἐπὶ τῶν μισθῶν, ἀντιμισθιῶν, συντάξεων καὶ ἰσοβίων παροχῶν (*rentes viagères*), ἀφ' ἑτέρου δὲ ἢ αὐστηροτέρα, ἀπλουστερά καὶ συστηματικωτέρα εἰσπραξις τῶν ἐκ τῶν φόρων δημοσίων ἐσόδων (Προβ. ἐν Γερμανίᾳ, τὸ Διάταγμα περὶ ἀπλοποιήσεως τῆς φορολογικῆς διοικήσεως τῆς 28ης Ἀυγούστου 1939).

Ἐκ τῆς ἄλλης πάλιν πλευρᾶς εἰς τὰ ἐξαιρετικὰ ταῦτα μέτρα καὶ ἐν ὄψει τῶν διαφόρων ἐμφανιζομένων ἐκ τοῦ πολέμου ἀνωμαλιῶν, πλεῖσται ὅσαι εὐκολαί παρέχονται εἰς τοὺς φορολογουμένους πολίτας. Ὡς ἐνδιαφερούσας νομοθετικὰς καινοτομίας ἀναφέρω ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἐν Γαλλίᾳ τὰς παρεχομένας διευκολύνσεις ἐν τῇ καταβολῇ τῶν ἀμέσων φόρων ὑπὸ ὠρισμένας προϋποθέσεις διὰ μέσου τῶν *bons de Trésor Public*, καὶ τὸ Διάταγμα τῆς 1ης Σεπτεμβρίου 1939, περὶ «στρατευθέντων φορολογουμένων» διὰ τοῦ ὁποίου καθορίζεται μὲν ὅτι οἱ φόροι ἐξακολουθοῦν νὰ εἶναι ἀπαιτητοί, ἀπαγορεύεται ὁμως ἡ προσφυγὴ εἰς μέσα ἐκτελέσεως.

Περιορισμὸν τῆς κυριότητος ἀποτελεῖ ὡσαύτως καὶ ὁ ἀναφερόμενος εἰς τὰ ἐκ τοῦ πολέμου κέρδη, καὶ εἰδικώτερον τὰ κέρδη τῶν ἐμπορικῶν καὶ βιομηχανικῶν ἐπιχειρήσεων, διὰ σειρᾶς νομοθετημάτων εἰς πάσας σχεδὸν τὰς χώρας, οὐχὶ μόνον τὰς ἐμπολέμους, θεσπισθεῖς. Εἶναι ἴσως ἐν ἐκ τῶν ἀναγκασιωτέρων καὶ ὀρθοτέρων μέτρων, τοῦ μεγάλου πολέμου ἀποδείξαντος ποῖον κίνδυνον δύναται νὰ διατρέξῃ ἐν Κράτῳ ἐκ τῆς μὴ ρυθμίσεως τοῦ ζητήματος αὐτοῦ καὶ πόσον τὰ ἀμετρα κέρδη ὀλίγων κερδοσκόπων οὐχὶ μόνον τὸ περὶ δικαιοσύνης αἴσθημα προσβάλλουν, ἀλλὰ καὶ τὴν ἐπέλευσιν τῆς εἰρήνης ἐν πολλοῖς δυσχεραίνουν.

Τέλος, ἐπεκτείνεται ἐν καιρῷ πολέμου ἡ πρόνοια διὰ τὴν προστασίαν τοῦ συναλλάγματος καὶ τοῦ ἐθνικοῦ κεφαλαίου. Ἡ κίνησις αὕτη ὑπῆρξεν ἤδη λίαν ἔντονος ἀπὸ τῆς προπολεμικῆς περιόδου, καταλήξασα οὐσιαστικῶς εἰς τὰς περισσοτέρας χώρας εἰς πλήρη καὶ δι' οἰανδήποτε αἰτίαν ἀπαγόρευσιν ἐξαγωγῆς ποσοῦ τινὸς συναλλάγματος, ἐξαίρεσεως γενομένης διὰ ὠρισμένας περιπτώσεις ρητῶς καὶ αὐστηρῶς καθοριζομένας.

Οἰκογενειακὸν Δίκαιον.

Καὶ ἐν τῷ οἰκογενειακῷ δικαίῳ ἡ ἰδία κατ' ἀρχὴν παρατήρησις. Τὸ ἄτομον διατηρεῖ τὴν ἐν τῇ οἰκογενεῖᾳ του θέσιν, ἣν πρὸ τῆς στρατεύσεώς του κατεῖχε. Τὸ ἄτομον δὲν χάνει τὰ δικαιώματά του, ἀλλ' οὔτε καὶ τῶν ὑποχρεώσεών του ἀπαλλάσσεται. Ὁ πατὴρ δὲν παύει τοῦ νὰ εἶναι πατὴρ οὐδὲ καὶ ὁ σύζυγος παύει νὰ εἶναι σύζυγος. Οὐδεμία ἀλλοίωσις ἐπέρεχεται εἰς τὴν προσωπικὴν κατάστασιν τοῦ ἀτόμου.

Ἐν τούτοις ἀναμφισβήτητον εἶναι ὅτι δημιουργεῖται μία κατάστασις ἀνάγκης, προερχομένη κυρίως ἐκ τῆς παρατεταμένης ἀπουσίας τῶν στρατευθέντων προσώπων καὶ ἐκ τῆς ἀδυναμίας εἰς ἣν ταῦτα εὐρίσκονται ὅπως ἰδίαις αὐτῶν δυνάμει ἐπιβλέψωσι τὴν τήρησιν τῶν ἀρχῶν ἐκείνων, αἵτινες εἰς τὴν δημιουργίαν, συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν μιᾶς οἰκογενείας συντελοῦν.

Ἡ κατάσταση αὐτῆ ἀνάγκης εἶναι ὁ κίνδυνος τὸν ὁποῖον διατρέχει ἡ οἰκογένεια, κίνδυνος ἀπὸ τὸν ὁποῖον δέον παντὶ σθένει νὰ φυλαχθῆ. κίνδυνος τὴν ἀποτροπὴν τοῦ ὁποίου ὀφείλει τὸ Κράτος νὰ θέσῃ ὡς ἓνα τῶν σκοπῶν αὐτοῦ. Ὁ πόλεμος καὶ ἡ διεξαγωγή αὐτοῦ, ἐφ' ὅσον ἔχει μίαν ἠθικὴν βᾶσιν (πόλεμος ἄνευ ἠθικῆς βίσεως, ἄνευ αἰτίας, γράφει ὁ Γλάδστων, εἶναι πόλεμος ἐντροπῆς καὶ ὄχι πόλεμος τιμῆς) ἀποβλέπουν προφανῶς καὶ εἰς τὴν σωτηρίαν τῆς ἐπερχομένης γενεᾶς, ἐφ' ὅσον ἐν τῇ κανονικῇ διαδοχῇ τῶν γενεῶν ἐνσωματοῦται καὶ ἡ ὀρθοτέρα ἀντίληψις περὶ Ἑθνους. Ἡ ἑα ὅμως αὐτῆ γενεᾶ, κινδυνεύει ἐκ τῆς ἀπομακρύνσεως τοῦ φυσικοῦ αὐτῆς προστάτου. Ἐν τῷ σημερινῷ μάλιστα πολέμῳ τὰ παιδιά, οὔτε αὐτῆς τῆς προστασίας τῆς μητρὸς ἀπολαμβάνουν, ἐφ' ὅσον ἕνεκα τοῦ φόβου τῶν ἐναερίων βομβαρδισμῶν ἐλήφθη διὰ ταῦτα πρόνοια ὅπως ἀπομακρυνθῶσι τῶν μεγάλων κέντρων. Οἱ γονεῖς ὅμως παρέμειναν. Κατὰ συνέπειαν προκύπτει ἐνταῦθα ἡ ἀνάγκη τῆς ἐμφανίσεως ἐνὸς νέου προστάτου, ὁ ὁποῖος καὶ νὰ ἀντικαταστήσῃ τὸν φυσικόν. Τοιοῦτος προστάτης αὐτομάτως ἀνακύπτει ἐπὶ τοῦ προκειμένου τὸ Κράτος. Αὔξουσαι βαίνουν αἱ ὑποχρεώσεις τῶν διδασκάλων, τῶν ἱερέων, αὔξουσαι αἱ τῶν διευθυνόντων φιλανθρωπικὰ ἰδρύματα, αὔξουσαι τῶν διαφόρων εὐπόρων πολιτῶν, οἵτινες εἰς τὰς ἐπαρχίας κατοικοῦν, αὔξουσαι ἐν γένει ἐμφανίζονται αἱ ὑποχρεώσεις πάντων τῶν κοινωνικῶν ἰδρυμάτων. Ἡ πατρικὴ ἐξουσία παραμένει, αἱ γονεῖς ὅμως πρέπει νὰ ἀντιπροσωπευθοῦν. Διαιτηροῦν τὰ δικαιώματά των, δὲν δύνανται ὅμως ὡς ἐκ τῶν πραγμάτων νὰ τὰ ἐνασκήσουν. Ἡ ἀντιπροσώπευσις των ἄλλως καὶ αὐτεπαγγέλτως δέον νὰ ἐπέλθῃ, ἀποτελεῖ δὲ μίαν τῶν στοιχειωδῶν ὑποχρεώσεων τοῦ Κράτους.

Ἀλλὰ καὶ ὁ γάμος αὐτὸς καθ' ἑαυτὸς ἐπηρεάζεται ἐκ τοῦ πολέμου. Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι τὸ γεγονός ὅτι ὁ πόλεμος ἐμφανίζει σταθερῶς τὸ φαινόμενον τῆς αὐξήσεως τῶν γάμων, πρὸς νομιμοποίησιν τῶν πύσης φύσεως μεταξὺ ἑτεροφύλων προσώπων σχέσεων. Τὸ Κράτος εὖνοι τὴν κίνησιν ταύτην παρέχει δὲ πολλακίς πολλαπλὰς εὐκολίας πρὸς ταύτην. Ἐὰν τοῦτο ἀφ' ἐνὸς σέβηται τὴν ὑφισταμένην οἰκογένειαν, ἀφ' ἐτέρου διευκολύνει καὶ τὴν δημιουργίαν νέας. Οὕτω προβλέπονται διάφοροι διευκολύνσεις ὡς πρὸς τὰς τυπικὰς προϋποθέσεις συνάψεως γάμου, π. χ. ἐν Γερμανίᾳ ἡ ἀπαλλαγὴ ἀπὸ τῆς προσκομίσεως ὠρισμένων ἐγγράφων. Καὶ σπουδαιότεραι ὅμως μεταβολαὶ εἰς τὸ ὑφιστάμενον δίκαιον ἐμφανίζονται, ὡς εἶναι ἐν Γερμανίᾳ ὁ καταρτισμὸς γάμου μεταξὺ ἀπόντων πρὸ τοῦ ληξιαρχοῦ (Standesbeamte) ἐν τῇ περιπτώσει καθ' ἣν ὁ ἀνὴρ ἀπουσιάζει ἀναγκαστικῶς εἰς μίαν πολεμικὴν ὑπηρεσίαν. Καὶ ὁ μὲν ἀνὴρ τὴν πρὸς γάμον βούλησίν του δηλοῖ ἐγγράφως πρὸς τὸν ἀξιωματικόν του (Bataillonskommandeur) ἢ ἄλλην ἀνάλογον ὑπηρεσίαν, ὅστις καὶ ἐπιφορτίζεται ὅπως μεταβιβάσῃ τὴν ἀνέκκλητον ταύτην καταστάσαν δήλωσιν βουλήσεως (καθισταμένην μόνον μετὰ παρέλευσιν διμήνου ἀνισχύρου) εἰς τὸν ἀρμόδιον ληξιαρχον τῆς διαμονῆς τῆς γυναικός. Ὁ δὲ γάμος θεωρεῖται καταρτισθεὶς ἀφ' ἧς στιγμῆς ἡ γυνὴ δη-

λόση πρὸ τοῦ ληξιάρχου τὴν βούλησίν της ὅπως προσέλθῃ εἰς γάμου κοινωνίαν. Ἀναλόγους διατάξεις περιέχει καὶ τὸ γαλλικὸν Διάταγμα τῆς 9ης Σεπτεμβρίου 1939 «περὶ γάμου στρατευθέντων ἀνευ ἐμφανίσεως αὐτῶν ἐνώπιον τοῦ ληξιάρχου».

Διὰ τὴν οἰκογένειαν τοῦ ἀποθανόντος ἐν πολέμῳ λαμβάνεται παντὸς εἶδους πρόνοια παρὰ τοῦ Κράτους, πρῶσφατος δὲ εἶναι ἀκόμη εἰς τὸν νοῦν ὄλων ἢ ἐπὶ τοῦ προκειμένου νομοθεσία πάντων τῶν Κρατῶν, ἀποτελοῦσα ἐν στοιχείῳ τῆς θλιβερᾶς κληρονομίας τοῦ πολέμου τοῦ 1914. Ὁ θάνατος ἀτόμου εἰς τὸ μέτωπον ἢ καὶ ὁ τραυματισμὸς αὐτοῦ ἔθετε καὶ διὰ τὸ μετὰ τὸν πόλεμον χρονικὸν διάστημα ἐπιτακτικὸν πρόβλημα τῆς ζωῆς εἰς ἄλλα 3, 4, 5, ἢ καὶ περισσότερα ἄτομα. Τοῦτο ἐδημιούργησε τὴν κολοσσίαν πολεμικὴν καὶ μεταπολεμικὴν νομοθεσίαν τὴν προστασίαν τῶν προσώπων τούτων σκοποῦσαν, καὶ γενικώτερον πάντων τῶν προσώπων τῶν ἀμέσως ἢ ἐμμέσως ἐν πολέμῳ παθόντων. Οὐχὶ μικρὰ εἶναι ἡ προσπάθεια τὴν ὁποίαν ἐχειρίσθη νὰ καταβάλλῃ καὶ ἡ χώρα μας ἐν τῇ κατευθύνσει ταύτῃ, καθ' ἑκάστην δὲ πλείστως τῶν περιπτώσεων τούτων συναντῶμεν. Δυστυχῶς πρὶν παρέλθῃ ἀκόμη ἡ γενεὰ αὕτη, ἐπέκρωτο ἡ ἀνθρωπότης εἰς νέον πόλεμον νὰ ἐμπλακῇ, εἰς πόλεμον δὲ τοῦ ὁποίου δὲν δυνάμεθα νὰ προβλέψωμεν ὀλιγώτερα τὰ θύματα. Συνεπῶς μοιραίως θὰ ἀνακύψῃ ἡ νομοθεσία αὕτη τοῦ μεγάλου πολέμου, ἀποτελεσματικώτερα μάλιστα ἴσως βάσει τῆς ἀποκτηθείσης πείρας. Ἦδη, ἀνωτέρω ἐσημειώσαμεν τὴν ἀναγκαστικὴν ἐπέκτασιν τῆς ἀσφαλίσεως τῆς ζωῆς διὰ τῆς καλύψεως καὶ αὐτοῦ τοῦ ἐν πολέμῳ ἢ ἐκ τοῦ πολέμου θανάτου, ἣτις ἀποτελεῖ μίαν νέαν μορφήν τοῦ τμήματος τούτου τῆς Νομοθεσίας. Ὁσημέραι δὲ λαμβάνεται πρόνοια διὰ τὰ θύματα τοῦ πολέμου, διὰ νὰ ἰκανοποιηθῇ μία δικαία ἀπαίτησις ἐκείνου ἀπὸ τὸν ὁποῖον ζητεῖται τὰ πάντα νὰ θυσιάζῃ, ἢ ἀπαίτησις τοῦ νὰ προστατευθῇ ἡ οἰκογένειά του. Ἐν Γαλλίᾳ μάλιστα τὸ Νομοθετικὸν Διάταγμα τῆς 3ης Ὀκτωβρίου 1939, ἐπεξέτεινε διὰ μιᾶς γενικῆς διατάξεως καὶ ἐπὶ τῶν ἀστικῶν θυμάτων τοῦ συγχρόνου πολέμου, ἅπαντα τὰ νομοθετικὰ καὶ διοικητικὰ προνόμια, ὧν ἀπολαύουν τὰ θύματα τοῦ πολέμου 1914—1918. Ἀλλὰ καὶ εἰδικώτερα νομοθετήματα εἶδον τὸ φῶς ὡς τὸ Ν.Δ. τῆς 21 Σεπτεμβρίου 1939 «περὶ προστασίας τῶν ἐγκαταλειφθέντων παιδιῶν κ. ἄ.».

Κληρονομικὸν Δίκαιον.

Ἐν τῷ κληρονομικῷ δικαίῳ ἀπλουστεύονται αἱ διατυπώσεις τῆς συντάξεως τῆς ἐκτάκτου λεγομένης διαθήκης. Ἡ τελειοποίησις τῶν συστημάτων στρατεύσεως, ἣτις νῦν ἐν βραχυτάτῳ χρονικῷ διαστήματι συντελεῖται, καὶ ἡ ἀνησυχία τῶν τελευταίων πρὸ τῆς ἀναχωρήσεως στιγμῶν, δὲν ἀφίνει πράγματι μεγάλην εὐχέριαν εἰς τὸν στρατευόμενον ὅπως προβῇ εἰς δήλωσιν τῆς τελευταίας αὐτοῦ βουλήσεως. Ὁ Νέος Γερμανικὸς Νόμος περὶ διαθηκῶν, ἥδη ἀπὸ τῆς 11ης Ἰουλίου 1938 εὐρισκόμενος ἐν ἰσχύϊ, προέβλεπεν εἰδικῶς περὶ τῆς διαθήκης προσώπων στρατευθέντων. Εὐκολίας

παρέχει ὡσαύτως ἡ προβλεπομένη εἰς ἐξαιρετικὰς περιπτώσεις, τοιαύτην δὲ περίπτωσιν ἀποτελεῖ ἀναμφισβητήτως καὶ ὁ πόλεμος, δυνατὸς καταρτισμοῦ διαθήκης διὰ προφορικῆς δηλώσεως ἐνώπιον τριῶν μαρτύρων.

Ὡσαύτως ἰδιαιτέρα πρόνοια λαμβάνεται διὰ τὴν κήρυξιν τινὸς ἀφάντου ἢ καὶ ἀποθανόντος. Οὕτω ὁ ἤδη πρὸ τῆς ἐνάρξεως τοῦ πολέμου (1) δημοσιευθεὶς σχετικὸς Γερμανικὸς Νόμος, ὅστις ἐν τῇ § 4 αὐτοῦ, εἰδικῶς ἐκλαμβάνεται τοῦ ζητήματος.

Τέλος πολλὰ νομοθεσίαι, ὡς ἡ Γαλλικὴ, λαμβάνουν πρόνοιαν καὶ περὶ τῶν κληρονόμων ἀκόμη, τῶν ἐξ αἵματος καὶ πλαγίου συγγενῶν τῶν ἐν πολέμῳ φονευθέντων στρατιωτῶν ἢ ναυτῶν ὡς καὶ τῶν ἀσπῶν, οἵτινες εὗρον ἐκ τοῦ πολέμου καθ' ἕναν κλονδήποτε τρόπον τὸν θάνατον. Οὕτω τὸ Γαλλικὸν Διάταγμα τῆς 26ης Νοεμβρίου 1936 θεσπίζει διαφόρους ἀπλοποιήσεις σχετικὰς πρὸς τὰς διατυπώσεις κτήσεως τῆς ἐπαχθείσης κληρονομίας.

* *

Δὲν πρέπει νὰ προξενήσῃ ἐντύπωσιν τὸ γεγονός ὅτι μεγαλυτέρα ἴσως σημασία ἐδόθη εἰς τὸ Γερμανικὸν Δίκαιον.

Ἡ Γερμανικὴ Νομοθεσία τῆς περιόδου τοῦ πολέμου εἶναι ἡ πλουσιωτέρα ἐξ ὄλων καὶ ἡ πληρεστέρα καθ' ὅσον, λόγῳ τοῦ ἀπὸ τοῦ 1933 ἤδη ἀρξαμένου πολεμικοῦ ἐν Γερμανίᾳ ὄργασμοῦ, κατὰ τὴν ἐπαύριον τῆς ἐνάρξεως τῶν ἐχθροπραξιῶν, ἡ Γερμανία εἶχεν ἤδη ἀποξενωθῆ τοῦ σταδίου τῆς προκατασκευῆς, εἶχε δὲ εἰσέλθει εἰς τὸ τῆς ἀμέσου ἐφαρμογῆς. Τοῦτο δὲν συνέβη ὅμως καὶ μὲ τὰς Δυτικὰς Δυνάμεις, εἰς ἃς ἡ Νομοθετικὴ ἐπέμβασις τοῦ Κράτους εἰς τὸν ἰδιωτικὸν βίον, μὲ τὸν πόλεμον μόνον ἤρξατο καὶ κατὰ συνέπειαν δὲν ἔχει εἰσέτι καὶ σήμερον ἀκόμη συμπληρωθῆ τὸ ἔργον τοῦ Ἄγγλου καὶ Γάλλου Νομοθέτου. Ἐξ ἄλλου, οἱ ἀναφεροθέντες Νόμοι παραδείγματα καὶ μόνον ἀποτελοῦν διατυπωθεισῶν γενικωτέρας φύσεως παρατηρήσεων καὶ συνεπῶς ὡς τοιαῦτα καὶ μόνον δεόν νὰ κριθοῦν.

Ἄλλως τὸ τοῦ πολέμου δίκαιον ἀποτελεῖ δίκαιον ἀνάγκης καὶ ἐπ' αὐτοῦ περισσότερον ἢ ποτὲ ἄλλοτε ἐμφανίζεται τὸ φαινόμενον τοῦ δικαίου τῆς περιστάσεως, δηλονότι τὸ φαινόμενον τῆς δημιουργίας θετικῶν κανόνων δικαίου βάσει ἐμφανιζομένων ἐπιτακτικῶν ζωτικῶν ἀναγκῶν.

Ἐὰν εἰς τὴν παρατήρησιν ταύτην προσθέσωμεν τὰς ἤδη ἐν τῇ εἰσαγωγῇ γενομένας ὡς πρὸς τὴν φύσιν τοῦ ἐνταῦθα ἐξεταζομένου δικαίου, ἀνταπροσωπεύουσας τὰς γενικωτέρας αὐτοῦ τάσεις, φθάνομεν εἰς τὴν ἀκόλουθον αὐτοῦ διαμόρφωσιν :

- 1) ἀφ' ἐνὸς μὲν ἐπιείκεια καὶ ἀπλοποιήσις τῶν τύπων, καὶ
- 2) αὐστηρότης καὶ ταχύτερα ἐφαρμογὴ τοῦ δικαίου.

1) Gesetz über Verschollenheit und Todeserklärung τῆς 4 Ἰουλίου 1939. βάσει τοῦ δικαίου ἐπιτείνεται κυρίως τὸ ἀντικειμενικὸν πεδὸν ἐφαρμογῆς τοῦ Νόμου, περιλαμβάνοντος ὄχι μόνον ἀποκλειστικῶς τὴν εἰς τὸν πόλεμον συμμετοχὴν ἀλλὰ καὶ εἰς ἑτέρας πολεμικὰς ὑπηρεσίας καὶ εἰδικὰς ἀποστολάς.

τῶν δύο αὐτῶν τάσεων ἐφαρμοζομένων· και ἀλληλοσυμπληρουμένων βάσει ἐνὸς κοινου πινισχύρου γνώμονος, ὅστις εἶναι τὸ Ἐθνικὸν συμφέρον ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ ἐννοίᾳ.

Ἡ τάσις τῆς ἀπλουστεύσεως και ταχυτέρας ἐφαρμογῆς τοῦ δικαίου δημιουργεῖ συχνάκις μίαν μετατόπισιν νομοθετικῶν ἀρμοδιοτήτων εἰς νέα ὄργανα, εἴτε ἤδη ὑφιστάμενα με ἄλλην ὁμως δικαιοδοσίαν περιβεβλημένα, εἴτε και νῦν τὸ πρῶτον δημιουργούμενα.

Εἰς τὴν πρῶτην κατηγορίαν ἀνήκει ἡ Ἀστυνομικὴ Ἀρχή, εἰς δὲ τὴν δευτέραν τὰ καθ' ἕκαστον, κατὰ Κράτη, ἐπινοηθέντα συμβούλια ἀμύνης ὀλιγομελῆ ὡς ἐπὶ τὸ πλεῖστον, αἵτινα ἔχουν και τὸ δικαίωμα ἐκδόσεως διαφόρων Διαταγμάτων ἰσχὺν Νόμου περιβεβλημένων. Εἰς τὴν πρῶτην κατηγορίαν δύνανται νὰ ὑπαχθῶν και τὰ δικαστήρια, αἵτινα ἐν περιόδῳ πολέμου βλέπουν κατ' ἀνάγκην εὐρυνόμενον τὸν κύκλον τῆς δράσεώς των, ἰδίᾳ διὰ τῆς εὐρυτάτης· χρήσεως τῶν δυν ὡς ἀνω ἀναφερθεισῶν γενικῶν κατευθύνσεων τῆς ἐπιεικειᾶς και αὐστηρότητος και τῆς μετ' αὐτῶν συνδεδεμένης ἀναλογικῆς ἐρμηνείας νέων ἐμφανιζομένων πρὸ αὐτῶν πραγματικῶν περιστατικῶν.

Τὴν μετατόπισιν τῶν ἀρμοδιοτήτων ἀποδεικνύουν και εἰδικοί· Νόμοι π.χ. τὸ Ν.Δ. τῆς 12ας Νοεμβρίου 1939 ἐν Γαλλίᾳ, δι' οὗ αὐξάνεται ἡ ἀρμοδιότης τοῦ Ὑπουργοῦ τῶν Ἐσωτερικῶν.

* *

Ἐκ τῶν λεχθέντων, νομίζομεν, ὅτι· εὐχερῶς προκύπτει ὅτι αἱ δύο ἐννοιαὶ τῆς βίας και τοῦ δικαίου δὲν ἀποκλείουν ἐν καιρῷ πολέμου ἢ μία τὴν ἄλληλ· Μάλιστα τοῦτο εἶναι ἀναμφισβήτητον προκειμένου περὶ τοῦ ἀστικού δικαίου. Καὶ ἐν τῷ δημοσίῳ ὁμως, τὸ δίκαιον δὲν ὑποχωρεῖ ὀριστικῶς πρὸ τῆς βίας, ἀσφαλῶς δὲ τὸ μέλλον θὰ ἀποδείξῃ και πάλιν ὀρθὰ τὰ ὑπὸ τοῦ J. J. Rousseau γραφόμενα : «Ὁ πλεόν ἰσχυρὸς δὲν εἶναι πρὸς ἀρκετὰ ἰσχυρὸς διὰ νὰ εἶναι πάντοτε ὁ κύριος ἐὰν δὲν μετατρέψῃ τὴν δυνάμιν του εἰς δίκαιον και τὴν ὑπακοὴν του εἰς καθήκον».

Ἐν τῇ βραχείᾳ ταύτῃ ἐπισκοπήσει προσπαθήσαμεν νὰ δώσωμεν ἐν τῷ πλαισίῳ τοῦ ἀστικού δικαίου ἐν τῇ εὐρυτάτῃ αὐτοῦ ἐννοία μίαν εἰκόνα τῆς ἐπιδράσεως τὴν ὁποίαν ἀσκεῖ ὁ πόλεμος ἐπὶ τῆς νομικῆς ζωῆς τοῦ ἀτόμου. Πιθανομεν, ἐν γνώσει τῶν ἀτελειῶν τὰς ὁποίας μοιραίως ἐμφανίζει ἐκάστη τοιαύτης φύσεως ἔρευνα ἀποκλειστικῶς βασιζομένη ἐπὶ τῆς συγχρόνου νομοθετικῆς δραστηριότητος ἐμπολέμων Κρατῶν και εἰς συνεχεῖς ὡς ἐκ τούτου μεταβολὰς ὑποκειμένη. Πλεῖστα ὅσα τμήματα και πλείστοι ὅσοι εἰς αὐτὸ ἀνήκοντες νομικοὶ θεσμοὶ παρέμειναν ἀνεξερευνήτοι, ὅχι διότι δὲν ἔχουν και οὗτοι ὑποστῆ ἐπίδρασιν τινα ἐκ τοῦ πολέμου, ἀλλὰ διότι ἦτο ἀδύνατος ἡ λεπτομερῆς πάντων ἐξέτασις, ἐν τῷ στενῷ πλαισίῳ τῆς παρουσίας μελέτης. Ἡ ἔρευνά μας περιστράφη πέριξ τῶν σπουδαιότερων ἀγαθῶν τοῦ ἀνθρώπου, δὲν ἦτο δὲ καθαρὰ ἔρευνα νομικῶν ἐννοιῶν. Συνεπῶς ἐὰν τινας τούτων παρελείψθησαν ἐπιλίξω ὅτι εὐκόλος εἶναι ἡ δικαιολογία μας. Ἐξ ἄλλου : habemus confitentem reum (1).

1) Ἐν τῇ ἀνὰ χεῖρας μελέτῃ εἰλήφθησαν ὑπ' ὄψιν αἱ νομοθεσίαι τῶν ἐμπολέμων Κρατῶν μέχρι τῆς 2ας Ἀπριλίου 1940. Τινὰ τῶν μετέπειτα δημοσιευθέντων σπουδαιότερων νομοθετημάτων προσετέθησαν εἰς ὑπόσημειώσεις.